

ЛЕМКІВЩИНА LEMKIVSCHYNA 1979

Ч. 2

НАША ЦІЛЬ: ОБ'ЄДНАННЯ УКРАЇНСЬКИХ ЕТНОГРАФІЧНИХ ЗЕМЕЛЬ
У ВІЛЬНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ДЕРЖАВІ.

OUR MOTTO: THE UNITY OF UKRAINIAN ETHNOGRAPHIC TERRITORY
IN FREE UKRAINIAN STATE

ЛЕМКІВЩИНА

КВАРТАЛЬНИК

РІК 1 ЧИСЛО 2 ЛІТО 1979

видає

ФУНДАЦІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ЛЕМКІВЩИНИ

з рамени:

СВІТОВОЇ ФЕДЕРАЦІЇ ЛЕМКІВ
ОРГАНІЗАЦІЇ ОБОРОНИ ЛЕМКІВЩИНИ
І ОБ'ЄДНАННЯ ЛЕМКІВ КАНАДИ

адреса

"Lemkivschyna"
P. O. Box 651 Cooper Station
New York, N. Y. 10003 USA

РЕДАГУЄ ВИДАВНИЧА КОМІСІЯ

РІЧНА ПЕРЕДПЛАТА 5.00 ЦІНА ЧИСЛА 1.50

ПРИЄДНУЙТЕ ПЕРЕДПЛАТНИКІВ ЖУРНАЛУ

"ЛЕМКІВЩИНА"!

Редакція застерігає собі право виправляти мову, скорочувати та корегувати статті. Передрук матеріалів з "Лемківщини" дозволяється при умові подання повної назви журналу. Прислані матеріали Редакція не повертає

ЧИ ВИ ЗЛОЖИЛИ ВЖЕ СВОЮ ПОЖЕРТВУ НА
"ФУНДАЦІЮ ДОСЛІДЖЕННЯ ЛЕМКІВЩИНИ"?
ЯКЩО НІ, ТО ЗРОБІТЬ ЦЕ СЬОГОДНІ! ЧЕКИ І
МОНІ ОРДЕРИ ВИПИСУЙТЕ:
"THE LEMKO RESEARCH FOUNDATION"
і шліть на адресу:

The Lemko Research Foundation
P. O. Box 651 Cooper Station
New York, N. Y. 10003 USA

ЗМІСТ

Леонід Полтава: Лемківщина	1
Проф. д-р І. Гвозда: Права національних меншин	1
І. Красовський: Селу Вілька — 400 років	3
І. Головачук: Безсмертя	3
О. Питляр: Поет Лемківщини	4
Б.-І. Антонич: Зелена Елегія	5
Б.-І. Антонич: До весни — Країна благовіщення	6
К. Мицьо: До джерел шовінізму	7
Братове обличчя — М. Черешньовський оповідає	9
А. Верба: Лемківські оповідання	10
Д-р М. Брик-Дев'ятницький: Захована правда про Лемківщину	12
Я. Гудемчук: Лемківська мадонна	13
Іконописне мистецтво лемків	14
Хроніка Лемківщини й Посаяння: I. На Рідній Землі	15
II. На засланні	17
М. Остромира: Лемківщина в огні	16
А. Щавницький: На слідах "Трикутника смерті"	20
3 життя організації	25
Пусте же нас, пусте	27
Орп.: Виставка ОМУА	28
На обкладинці: Село Куляшне в Сянїччині (церква спалена наприкінці 40-их років)	

ДОРОГІ ЧИТАЧІ!

Висилаємо на Вашу адресу це — вже друге —
число нового журналу, видаваного "Фундацією до-
слідження Лемківщини" — квартальника "Лемків-
щина". Досі це нове видання знайшло незвичайно
прихильні відгуки, однаково серед читачів і в україн-
ській пресі. Сподіваємося, що Ви Вашою передпла-
тою й щедрими пожертвами спричинитеся до даль-
шого успішного видавання "Лемківщини". Інакше ми
будемо примушені стримати дальшу висилку Вам
журналу — від 3-ого числа.

Адміністрація "Лемківщини".

Printed in U.S.A.
by Computoprint Corporation
335 Clifton Ave, Clifton, N.J. 07011

ЛЕОНІД ПОЛТАВА

ЛЕМКІВЩИНА

Землі моєї західня перлино,
Чужинцями затоптана в багні, —
Печеш ти раною на грудях України,
Не бачена, ти снишся знов мені.

Худібку пасла і ростила грулі —
Картоплю там, де камінь виступа... —
Та навіть грулі обернула в кулі,
Коли тебе покликано в УПА.

Де Уж і Сян зелене творять коло,
Змагались лемки... падали хрестом... —
О, ми тебе не віддамо ніколи,
Кривава земле, звінчана з Христом!

Лемківщино, вишневоцвітний краю,
В борні і горі не самотня ти:
Нехай Господь усіх нас покарає,
Коли б один відрікся сироти!

Ударить воля у святого дзвона,
І прийде Київ до карпатських звиш,
І буде твій окрилений Антонич
Знов підіймати наші душі ввиш!

1970, "Америка"

ПРОФ. Д-Р ІВАН ГВОЗДА

ПРАВА НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН — ПИТАННЯ ПРАВ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ МЕНШИНИ В ПОЛЬЩІ

Щоб визначити якусь групу населення на якій-небудь території як "меншину", ця група повинна складатися з осіб які мають спільний національний і культурний характер, і є поселені в якійсь державі, де домінує пануюча більшість (чи навіть і пануюча меншина), що визнає цю "меншинну" групу відрубною групою населення. Що більше, деякі спеціалісти цієї ділянки вважають, що, щоб національна група була визнана меншиною, вона повинна знайти в дефензивній позиції, у відношенні до пануючої національності. Приналежність до національної меншини є органічна, статична. Фактичне зменшення, чи навіть збільшення, чисельно кажучи, національної меншини не залежить від політичної кон'юнктури, а від динаміки її природного приросту.

В сучасній літературі є схильність твердити, що національні меншини заіснували в наслідок хвилі модерного націоналізму, який, породжує панівні групи народів, які з природи власної позиції переслідують ті меншини, які живуть разом із ними в тих самих державах, стараються під всякими претекста-

ми їх асимілювати, а навіть й біологічно винищити. Таке поступовання більшості супроти меншості зроджує в цій останній почуття постійного підозріння, заздрости, а то й ненависти до панівної нації, збуджує в ній сильні національні почуття з усіма їх похідними проявами. Сучасна література підкреслює також і важність у цьому питанні концепції суверенітету більшості, що спричинюється до пригнічування національної меншини національною більшиною, а подекуди й веде більшість до найскрайніших потягнень супроти меншості, включно до плянованої політики геноциду. Оправдання для такої політики базується або на історичних випадках, на закидах нельояльності меншини супроти державної влади (яка знаходиться в руках більшості!), або на підозрінні, що ціллю меншини є перебрати владу в державі, чи від неї відокремитися. До речі, такі тенденції якщо й могли б існувати серед меншин, то здебільша лиш тому, що вони були спровоковані більшістю, чи радше політикою держави, якою вона керує.

Національну меншину визначається так факторами об'єктивними, як і суб'єктивними. Вона повинна мати окрему культуру, яка виявляється в окремій мові меншини, в літературі, пресі, театрі, організаціях, партіях, у культурній і суспільній діяльності її членів. Кількостева і якість діяльність меншини є зумовлена не лише рівнем свідомості і силою темпераменту, але й рівнем відношення до неї панівної більшості, чи самої влади під якою вона знаходиться. Любов і відданість до власної спадщини та кожночасна готовість її боронити, як також відчуття психічного задоволення з приналежності до власної меншинної групи, являються суб'єктивними факторами, що зумовлюють існування й розвиток національної меншини серед чужого, а дуже часто й ворожого, оточення. Усвідомлюючи, що вона не може допустити до знищення, чи знецінення власної спадщини, без ризику захитання власного існування в самому фундаменті, національна меншина є приготувана постійно боронитися всіма ефективними засобами, що в свою чергу додатково визначає її як меншину в суб'єктивному розумінні.

Є критичною помилкою пануючої меншості (чи більшості) переслідувати меншість, якої національний материк знаходиться поза кордоном держави. Поневірювання національної меншості не лише підкопує авторитет і довіря до держави пануючої більшості серед власних громадян, серед чужинецького світу, але, що найважливіше, входить в підсвідомість цілого суспільства, якого меншина є частиною, що на довшу мету може бути джерелом непотрібних труднощів у спілкуванні сусідніх народів.

Німці відрізняють "постійні" національні меншини від "припадкових", мадяри вважають що є різниця між національними меншинами яких анексовано, а тими, які імігрували. Однак, чи не найбільш небезпечною концепцією національних меншин є концепція поляків, які ділять національні меншини на "слабкі" і "сильні". Така концепція являється відблиском імперіялістичного способу думання, і підходу до цього питання. Вона сугерує можливість зредувати "сильну" меншину до "слабої", а "слабу" вікіччити назавжди.

В більшості випадків національні меншини постали не з вини самих їх, чи їхніх членів. Війни, тяжкі економічні, політичні, релігійні, ідеологічні, технологічні, і т.д., умови, створені зовнішніми чинниками, приневолити поодинокі особи, чи групи якоїсь національності переселюватися в чужу землю.

Історично, національні меншості були або підметом права "особистості" — їм прислужувало право їх власного народу, або права "територіальності" — їм прислужувало право території на якій вони в даний момент знаходилися. В загальному, ані одна концепція, ані друга не запевнювала загальних людських прав національної меншості.

Сучасні часи увійдуть в історію як доба спроб забезпечення національним меншинам прав при допомозі міжнародного права. Зокрема під цим оглядом гарантування релігійних прав було предметом багатьох міжнародних договорів. Найбільше уваги національним меншинам було присвячено багатонаціональною габсбургською імперією. Тут було зроблено спробу дозволити національним меншинам організувати політичні партії, політичні вибори, самоврядування, культурну автономію. Принцип права "особистості" був тут застосований більше чим донебудь інде.

Паризька мирова конференція видвинула питання прав національних меншин, а договір між Альянтами та Центральними державами і Польщею був спробою правно забезпечити їх. Обвинувачення в справі потопання прав національної меншини можна було подати до Ліги Націй, а через Лігу й до Міжнародного Суду в Газі. На жаль, національні меншини не були визнані міжнародним правом за правоздатні особи, і тому вони не мали права віднести безпосередньо до Ліги Націй.

В справі забезпечення прав національних меншин Паризький договір вимагав забезпечення конституційної рівності усіх громадян даної держави, без огляду на різницю місця народження, національності, мови, раси, або релігії. Незалежно від цього, коли Польща вислала в Галичину відділи, щоб громити українське населення, на жаль, ніхто в Лізі Націй особливо не поцікавився.

Національні меншини, щоб мати більше сили змагатися із пануючою національною групою, організувалися в політичні, чи інші бльоки (бльок меншостей у польському сеймі). Конгреси національностей відбувалися в Парижі і Льозанні перед, і підчас Першої Світової Війни, а в Женеві і Відні після війни.

Політичні зміни в Східній Європі перед, і після Другої Світової Війни, довели до катастрофальної ситуації національних меншин, а зокрема в повоєнній Польщі. Спроби радикальної розв'язки питання національних меншин, а зокрема української, дорогою виміни національних меншин, а відтак примусовим виселенням, довело до варварського знищення духової й матеріальної культури невинного й мирного, населення, до його біологічного винищення, що протриває міжнародному визнанню потреби органічного розвитку національних груп, як і елементарним вимогам людяності, вже не говорячи про потребу добросусідських відносин між польською й українською нацією в майбутньому, якщо ці нації мають мати якесь майбутнє взагалі.

Тільки надання і забезпечення українській національній меншині в Польщі повних прав на плекання й розвиток її українськості може стати першим кроком до добрих сусідських відносин між українською й польською націями. Питання національної меншини не є нічим новим, на що вказує моє "скелетне"

Вілька — невеличке гірське село побіч курортів Іванич і Риманів. Це крайнє село лемківської етнографічної смуги в Польщі, з півночі і заходу межує з польськими оселями.

Вперше село згадується під 1577 роком (А. Fastnacht, J. Czajkowski). Входило до дошнанської парафії як наймолодша її оселя (перша згадка про Дошно з 1389 р., Балутянку і Волтушову — 1470 р.). Початково, напевно, складалося лише з кількох господарств, в більшій мірі було заселене в середині XVII ст. під час походів Богдана Хмельницького. Документ 1673 року стверджує що село заселене козаками й солтисами (J. Czajkowski). Це згідне з правдою, бо мешканці Вільки завжди відзначалися веселою, безжурною вдачею. Широку популярність здобув сільський силач Ваньо Красовський, який переміг приїжджого циркового борця-професіонала. Селяни захопили в кінці XVIII ст. ділянку поміщицької землі і не віддали її дідичеві.

На той час в селі проживали 23 родини Потоцьких, Сухорських, Петрівських, Яворських, Ілшів, Рак, Гараус.

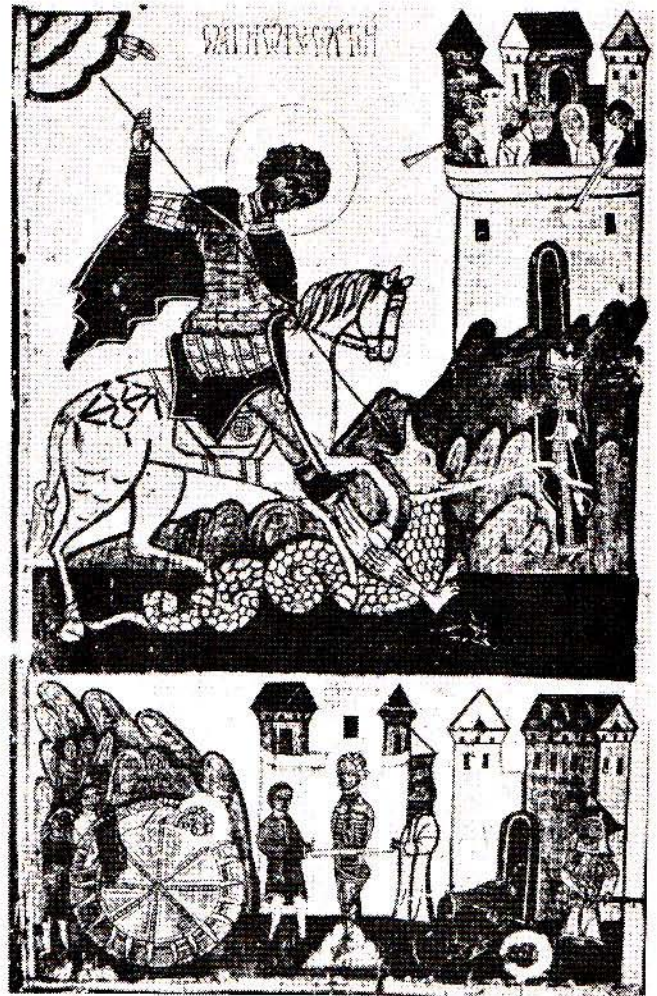
Внаслідок голоду 1847-49 років епідемії холери 1873-1874 років вимерла майже половина мешканців села. Ще у 30-х роках XX ст. старші селяни показували горб у лісі, де були поховані жертви епідемії.

Село славилось майстрами обробки дерева. Поступово цей народний промисел вдосконалювався і з середини XIX ст. набрав форму художньої різьби. Найвизначнішим різьбарем 70-х років XIX ст. вважається Михайло Михайлишин. Найбільш талановитим самобутнім народним мистцем першої половини XX ст. був Михайло Орисик (1885-1946). Великої досконалости досягла майстерність Олексі Стецяка (1914-1959).

У 1945 р. мешканці Вільки переселилися на Україну в Тернопільську область (Підгайці, Теревовля, Біла Криниця, Гутисько) та м. Трускавець Львівської області. В 1947 році село було спалене і перестало існувати.

І. Красовський
"Наше Слово"

накреслення його. Польські релігійні й світські чинники не можуть удавати, що питання української національної меншини в сучасній Польщі є розв'язане. Вони самі напевно найкраще здають собі з цього справу, бо це питання було й залишилося кісткою в їхньому горлі. Доки ситуація української національної меншини в Польщі не буде розв'язана згідно з вимогами цивілізованого людства, доти поляки будуть позбавлені морального права вимагати для себе цих самих меншинних прав, чи в імені цих принципів говорити, чи про них повчати інших.

Св. Юрій — Змієборець. Ікона — XVI ст., село Дальова

БЕЗСМЕРТЯ

Розкопали на поли могилу,
На хвильку над гробом знімили.
Уж не было скіф'янки ни труны
І лем кости та череп сірили.
Претворилося тіло на землю
Не пропала лем людська робота —
Заіскрилися сонцьом до сонця
Архаїчны окрасы зо злата.
На малюнку буланы ся пасут,
Напинают вояки сой лука.
Не пропадає робота, што творят
Їй душевно і розум, і руки.

ПОЕТ ЛЕМКІВЩИНИ

БОГДАН ІГОР АНТОНИЧ — 1909-1937

Коротке було життя найбільшого лемківського поета Антонича, але яка ж велика, цікава змістом, оригінальна формою була його творчість, може найзаметніша західньо-українська лірика в періоді між двома війнами, періоді багатому на поетів у нас, особливо поетів ліричних! Він писав із якоюсь майже конвульсійною покvapністю, наче прочуваючи близькість смерті, друкувався за життя свого лиш на протязі шости років, і за той короткий час виріс із молодого експериментатора поетичної форми у зрілого філософського лірика. У поезіях його ми бачимо і прагнення пізнати суть і призначення життя людського й життя народнього і майже пантеїстичне захопання в природу і прив'язання до традиції й віри батьків. А в останніх роках життя він кидався в творчому неспокої ще й у інші — крім лірики — ділянки, у драму, прозу й журнальну публіцистику. Редагував мистецький збірник "Карби" й літературний журнал "Дажбог". Все нового шукав і нове творив — аж до смерті.

Богдан Ігор Антонич народився 5 жовтня 1909 року в священничій сім'ї, в лемківському селі Новиці Горлицького повіту. Від ранніх дитячих літ пере-

живав недолю "сторозтерзаного" рідного краю. Коли йому було лиш п'ять років, батьки разом із ним емігрували до Відня, втікаючи від війни й московської окупації. Там, у чужому, великому місті, малий хлопчина орієнтувався, за власним свідченням, по кінових режлямах (бо німецьких написів не розумів) і ходив, тісно притулившись до кам'яничних мурів — бо боявся авт.

І знов у 1919 році, коли йому було десять років, батьки везуть його "за кордон" — у лемківську Пряшівщину, втікаючи від польського терору. Його дядька, Олександра Волошина, польський суд присудив тоді до смертної кари "за намагання відорвати Лемківщину від Польщі". Рік пізніше батько знов вертається до Новиці й сина посилає до Сянока в гімназію. А в 1928 році молодий Антонич записується на філософський факультет (відділ славістики) львівського університету. Тут він поринає в бурхливе студентське життя, а одночасно з цим — пише поезії.

Його перша збірка релігійної лірики "Велика Гармонія" ніколи не появилася друком, бо поет ще не почувався досить міцним і власна творчість

Стільки минуло вже днів, полотном забуття їх
накрито.

Нині вже інший світ, може, зісталось клейно.
Іноді вийму старий, запорошений з віршами зшиток,
замкнений в шафі від літ. Так, це було вже давно.

Наша гімназія стояла на схилі малого узгір'я,
жовта дорога вела просто до річки униз.
В осені день кучерявий дощем тут приїхав із гір я;
всюди лежала імла, в вухах тріщало, мов хмиз.

В сивій задумі присіли кицьком почорнілі доми та
тяжко схилили руді, гонтові, темні чуби.
Вуличка сміттям обросла, мов мохом, літами немита,
скривлений з віку й біди — комин, мов бляха
труби.

Річка в долині віддихала холодом. Запах води плыв,
гори нагадував й ліс. В літєлий день весняний
хвиль каламутних із-під льодового покривала
вплив,
разом із кригами ніс перші дів'яцькі ще сні.

Неба півколо та жовтий шкільного городу ромбoid,
пліт із широких делин, кілька зелених смєрек,
с'юксів ватага малих у завзятім розігріта бої,
тінь уподовж деревин, від баркана впоперек.

Промінь заблуканий нишпорив похалцем по
коридорі,
сонця усмішка рясна рідко впадала углиб.

Тихо весна заглядала в віконця мутні, непрозорі,
в серці співала весна, краща від цюї з-за шиб.

Під абажуром з бібули зеленої полумінь маяв
в нафтовій лампі малій, бущім хотів би втекти.
Хлопець, похилений в захваті, німо над книжкою Мая
мріяв про безкрай землі, про невідкриті світи.

Пташка співала мальована на паперовій тапеті.
Тихо проходив тут день кроками сірих годин.
Мухи дримали в задумі в кутку на старім табуреті,
а на підлогу зі жмень вилетів сон не один.

Понад дахами — хмарин розіп'ята муслінова верша,
провєсна, таловина, шуми далеких сосон.
Наче весни усміх перший є вірш і дівчина перша;
спомин — роса весняна, щастя забутого сон.

Вечером місяць — на стелі неба завішена лампа.
Срібний на хмарі пожар, срібний на місті муслін.
Гомін пісень у заулку об стіни, мов краплями, ляпав,
жалісний бренькіт гітар, вривчастий спів
мандолін.

І кучерявилась просива курява над половими
міддю стрічками доріг, що відлітали до гір.
Спомин тих днів, мов джерельна вода, не раз душу
вже вимив,
вчора, тепер і торік був як потіха й докір.

Час проминув молодечих пригод, і змагання, і бесід.
Вже протікає до дна, вже щораз глибше полин.
Знаю тепер вже, що кожного серце окремиє є
всєсвіт,
кожного правда одна, правда зелених хвилин.

Із збірки "Привітання Життя" — 1931

здавалася йому недовершеною. Писати ж йому приходилося зразу дуже важко, не зважаючи на вроджений талант, бо творити він хотів лиш літературною, "наддніпрянською" мовою, а сам він в українській школі не вчився і ще перший рік у Львові розмовляв лемківським діалектом. Мови й поезики він навчався самотужки, читаючи — найбільше Шевченка, а також сучасних еміграційних і галицький ліриків. І вже в 1931 році появилася його перша збірка лірики, яка викликала справжню сенсацію в галицькому літературному світі — "Привітання життя". Вона була по-молодечому експериментаторська, з деякими модерністичними формами (наприклад, у поезії "І", де кожний рядок починався тим самим злучником "і"), а зокрема сонети в ній вражали деякою стилістичною штучністю й вишуканістю словника. Та в цілості збірки вже можна було відчутти народження нового поетичного генія. А друга збірка Антоничева — "Три Перстені", 1934 року, вже виявила цілковиту творчу дозрілість і мистецьку досконалість. Після того Антонич написав ще за життя свого три збірки — "Книгу Лева", "Зелену Євангелію" й "Ротації". Тільки

перша з них — "Книга Лева" — появилася друком ще за життя поетового — в 1936 році, дві останні друкувалися вже після його смерті. Незакінченими, лиш частково друкowanими в посмертних виданнях, залишилися і його не-ліричні твори — опера-драма "Довбуш" і роман "На тому березі". Помер Богдан Ігор Антонич від запалення легенів, 6 липня 1937 року, не скінчивши й 28-го року життя.

Хоч Антонич писав свої поезії далеко від рідного села й від лемківської землі, то на творчості його глибоко позначився дух його рідної Лемківщини. Це видно не лиш у коротких перлинах-спогадах про дитячі й юнацькі літа ("Різдво", "Коляда", "Село"), але й у психологічній цілості вдачі поета, твердого, впертого лемка, вірного традиції батьківській, "руській", лемка, що тужить до великої, на схід сонця положеної батьківщини. Хлопця, що не соромився батьківського діалекту, але зубами гриз оту "наддніпрянську" літературну мову, творця молодого, що любив однаково рідне село й далекий, небачений, омріяний Київ.

О. Питляк

ДО ВЕСНИ

Весно — слов'янку синьоока,
тобі мої пісні складаю!
Вода шумить у сто потоках,
що з дна срібlistим мохом сяють.

Направо льон і льон наліво,
дiбровою весілля їде.
Скрипки окрилюються співом,
і дзвонять тарілки із міді.

Розкотисті музики грають,
свячене сонце в короваю.
Весна весільна і п'янлива,
червоний клен, мов стяг.

Це ти мене заворожила
на смерть і на життя.

Із збірки "Три Перстені" — 1934

КРАЇНА БЛАГОВІЩЕННЯ

Завія зелені, пожежа зелені,
і квіття курява, і солов'їні схлипи.
Столи весільні — ох — столи не встелені,
і бджіл тьма-темрява, і молитовні липи.

В ромашок спів слимак дороги ввився круто,
і ранку кіш, що в ньому птаха — сонця помах.
Задума — не задума, смуток і не смуток,
це на країні цій трагічна папілома.

Мов два дракони, сонце й місяць, зорі-галич,
і білі села, й білий жар, і білість куряв.
Шевченко йде — вогонь, людина, буря —
і дивиться в столітню далеч:

в вогні пробуджена
князівна.

Хай на очах землі печать — тьми чорна штольня!
І день не день, і ніч не ніч, і спів не віщий нам.

О земле, земле батьківська, клятьбо бездољна,
моя країно благовіщення!

10 березня 1936

Із збірки "Зелена Євангелія" — 1938

Церква в селі Гошів, Сянік — 1814 р.

Від найдавніших часів та частина Галичини, яку приблизно в другій половині 19-го століття окреслено назвою "Лемківщина", була приманливим тереном для сусідів, особливо поляків.

Це й стало причиною тернистого шляху історії Лемківщини. А погляньмо лиш, що саме притягало до неї чужинців.

Сама карпатська природа — лісові гущі, численні ріки, дебри й непроходимі верхи, були в давніх часах природною охороною населення перед ворожими нападами. Та сама багата природа постачала необхідні для життя речі: звірину, птаство, рибу, овочі, ягоди, оріхи, гриби, мід і лічнічі зілля. Через Лемківщину в тих часах переходили також важні торговельні шляхи. Найважливіші з них — "Князівський Шлях", який ішов лупківським провалом із Закарпаття до Перемишля і "Дуклянський", знаний також як "Путь на Бардіїв". Цими шляхами відвідували Галичину римські купці, на що вказують численні знахідки римських монет і інших предметів римського виробництва. Тоді торговельні шляхи мали колосальне значіння — вони давали не лиш прибутки у формі митних оплат, але також можливість скерувати торгівлю в довільному напрямі.

Господарське значення Лемківщини ще зросло тоді, як відкрили там такі багатства як: нафту, залізну руду, земний віск, будівельне каміння і найбільше багатство — лічнічі мінеральні води в Щавниці, Криниці, Жегестові, Риманові, Валенні і інших місцевостях. Останньо, вперто повторюється вістка, про великі поклади в ній рідкісного урану.

Беручи до уваги те все, можна зрозуміти чому польські можновладці на протязі цілої їхньої історії робили все можливе, щоб закріпити на постійно свою владу на Лемківщині. Одночасно насувається питання — чому наші українські історики, політики, письменники й журналісти не можуть добачити й доцінити багатства Лемківщини?

Загальною байдужістю і прямим вичеркуванням Лемківщини із мапи України, вони підривають віру в українську справу, а тим самим пригтовляють психологічну капітуляцію.

Пригляньмося деяким історичним фактам, які характеризують історичну політику Польщі. Після смерті останнього галицько-волинського князя Юрія II в 1340., польський король Казимир Великий війною прилучив Лемківщину до власної держави. Щоби закріпити на постійно польське панування на здобутих українських землях, він достосував до цього свою внутрішню політику. Казимир Великий добре розумів, що єдина дорога, яка веде до певної й тривкої польської перемоги на українських землях, є польонізація українського населення. У світлі історичних фактів можна сміло сказати, що Казимир

Великий був батьком польської дискримінації й шовінізму відносно українського народу. Він був свідомий того, що спольщити весь нарід — неможливо, а, принаймні, це був би дуже довгий процес. З цих причин, перший удар його польонізаційного тиску був спрямований на провідні українські прошарки — бояр (шляхту) і міщанство.

Тяжко повірити, що понад 600 років тому акція, якої ціллю було максимальне зменшення а то й знищення української сили, була так широко закроена, немов її плянували спеці народовбивчої політики 20-го століття. З одного боку, ми маємо до діла з державною акцією масового поселювання чужого елемента, перед усім польського й німецького а далі угорського й чеського. Щоби заохотити їх до поселення на українських землях, король наділював їм великі земельні посілості і надавав їм усякого роду привілеї, вимагаючи тільки одного — лояльності до його політики. З другого боку, король старався всіма засобами знищити духово, морально й матеріально українське міщанство й шляхту. Непримирливим конфіскував земельні посілості, інших прямо купував дрібними привілеями.

В цій широко закроеній акції опольщування українських земель Казимир Великий присвятив багато уваги містам. Польські й німецькі поселенці в містах діставали низку привілеїв, тоді, коли права місцевих українських горожан обмежувано.

З жалем треба ствердити, що ця крайне несправедлива політика започаткована Казимиром Великим продовжується до сьогодні. Її на протязі історії з однаковим завзяттям виконує не тільки державна адміністрація, але також велика частина польських істориків, письменників і науковців, при ентузіастичній піддержці польської Церкви.

Для кращої ілюстрації цих фактів, я дозволю собі подати кілька прикладів з історії.

В 1530 р. польський король Жигмонт I дозволив організувати в Сяноці кушнірський цех. Оригінальний королівський документ заховався до сьогодні в сяницькому архіві. В цьому документі ясно сказано, що українці не могли бути вибрані до старшини цеху, але під загрозою кари вони мусіли брати участь у процесії в часі свята Божого Тіла і інших латинських святах. Подібна ситуація була й у інших українських містах.

Головною перешкодою в польонізаційному процесі була українська Церква, тому ішов сильний натиск на наших людей, щоби перетягнути їх на римо-католицьку віру. Це відбувалося в різний спосіб: шляхотські роди й багате міщанство замановано привілеями й метою насміху — мовляв, тільки дурні й зацофані люди держаться "руської віри". Бідніших людей притягали до римо-католицької

Церкви дрібними полегшами, подаруванням кари, або прямо — замкненням рідної церкви.

У висліді цих різних заходів, в 16-му столітті гине слід по українських великих шляхотських родах, а дрібна шляхта, що ще держалася власної віри і національності, належала до винятків.

Бували також випадки, що у висліді польського тиску, в деяких селах збереглися наші церкви, але не збереглися вірні греко-католицького обряду. До таких сіл між іншими належали: Крем'янка, Обарим і Динів. Неодноразово бувало й таке, що українські греко-католицькі церкви польські дідичі замінювали в костели. І так, польська каштелянка Катерина Вапівська замінила українські греко-католицькі церкви на польські костели в селах Іздебки, Бахір, Лубно, Глудне, і Варта. Вона розчислювала на те, що українське населення цих сіл, не маючи своєї церкви перейде на римо-католицьку віру. Цей факт потверджує грамота Катерини Вапівської з дня 23-го січня 1593 р, яка збереглася в римо-католицькому архіві в Перемишлі.

В першій половині 20-го століття помітно збільшується зацікавлення лемками, так з українського, польського як і з російського боку. Може декого здивує, але з усіх боків почалася свого роду офензива, щоби здобути душу, світогляд і лояльність лемків. Українські кола мали на меті допомогти лемкам завершити і скристалізувати національну ідентичність. Не можна забувати, що тоді більшість лемків окреслювала свою національну приналежність, як "греко-католик", "православний" чи "русин", назви Україна чи українець не були ще широко поширені.

Москалі й поляки мали іншу ціль — розбити єдність лемків під оглядом політичним і релігійним і в той спосіб відорвати їх від українського народу.

Тому, що Лемківщина стала складовою частиною відновленої польської держави, ми зупинимось над заходами поляків. Польський уряд, так як і в

минулих століттях придумує різні способи щоби залегалізувати й закріпити власне панування на українських землях. До шовіністичної праці включається велике число істориків і науковців, які не керуються історичними фактами але політичними інтересами держави.

Тому то в 30-х роках немов на замовлення появляється багато нібито наукових праць, в яких ще раз, і ще раз, доказують що Лемківщина, це корінна польська земля, а лемки — зукраїнізовані польські гуралі. Коли б ці псевдо-науковці підходили поважно до власної праці, то вони мусіли б відповісти на питання — коли властиво польські гуралі були зукраїнізовані? Невже ж вони мали б відвагу твердити, що поляків зукраїнізовано ще тоді, коли Лемківщина входила в склад української княжої держави (981 — 1340)? Вони повинні б знати, що тоді не було шкіл для широкого загалу, не було засобів масової інформації, а тим самим не було можливостей перетворити націю в якомунедбудь напрямі. Чи може на думку цих учених, поляки зукраїнізувалися за приблизно 500 років, коли Лемківщина входила в склад Польщі?

Та поляки й далі перекручують історичні факти, фальшують наукові досліди, нищать наші культурні надбання а навіть замінюють українські назви сіл і міст на польські. Все ж таки вони відчують, мабуть, що до повної перемоги їм далеко. Не зважаючи на всі заходи польської внутрішньої політики, лемки зуміли зберегти українську віру, мову й традицію і все те, що лучить їх в одну цілість з українським народом. Отой лемко — українець, який по довгих роках життя на вигнанні, по довгих роках асиміляційних старань, повертається на рідну прадідівську землю, є головною перешкодою для польських махінацій. Він немов віковий дуб стоятиме на сторожі української правди, яка глибоко захована в твердій карпатській землі від ріки Сяну аж по Дунаєць і Попрад.

Маніфестація в обороні України — Нью-Йорк, 18 вересня 1977. Чоловіки ООЛ. (Зліва — п. Параскевія Прятка, зправа — п. Єва Гарайда)

БРАТОВЕ ОБЛИЧЧЯ

МИХАЙЛО ЧЕРЕШНЬОВСЬКИЙ РОЗПОВІДАЄ

(Продовження)

... Це є така маленька історійка з Червоної Армії, з фронту. Нас 18.000 лемків створили досить порядну дивізію; В сов'єтській Армії, рахували, що як є 3.000 салдатів — то вже й дивізія...

Було це в Чехословаччині, в 1944 р. німців гнали вже досить міцно. Ми йшли в передову, але нас несподівано затримали. Приїхали звідкись на конях і затримали всі відділи, щоб німці не взяли "в мішок", як то кажуть, цебто в оточення. Було це в ночі, падав сніг, було досить зимно і ми мусіли вернутися бл. 8 км. назад. І всі ми йшли не дорогою, а навпростець полями. Я йшов і побачив перед собою, може за 10, а може й 8 км. (в ночі дуже тяжко зміряти, як далеко від вас), вогонь. Чим раз краще видно. І я прямував просто до того вогню, думав, коли ніхто не затримає, піду погрітись. Досить скоро я до того вогню прийшов, і бачу сімох "красноармійців", калмиків. Я спитався: "Чи можугрітись з вами?" "Скільки угодні!" кажуть. Ну, то я сів погрітись. Вогонь був досить великий, вони понаносили досить конарів і галузок із осики — трепети. Вогонь прогорів у середині і лишився жар, конарі на краях сторчали і з кожного кипіла вода. Як горить з одного кінця, то гаряча вода витікає порами дерева. Один кусок дуже мені сподобався, я взяв його, вичистив об землю вогонь і вугілля, щоби мені не зачорнив мою "сумку" (так називали військову торбу, яку я носив). В "сумці" мав три долотця, зроблені з дроту з парасолі і той конар я сховав у торбу.

Долотцями я почав різьбити подібність мого брата, Івана, якого розстріляли німці. Від тоді я, де лиш міг, де якийсь час задержався — чи то бють з артилерії, чи з мінометів, ми криємося, сидимо в різних дебрах, а я виймаю того конаря й долотця і різьблю з пам'яті обличчя мого брата. Один раз міцно бомбардували нас мінами німці, нас кількох сиділо під скалою і було зовсім безпечно. Я різьбив і не бачив, що за мною стояв старший лікар, або як вони називали, "старший врач". Він був українець. Він бачив, що я різьблю, підійшов зпереду до мене і каже: Бачу, що ти скульптор." Я сказав, що так, скульптор, і оповів йому мою історію про життя все. І це принесло мені трохи щастя; він на другий день прислав післанців, щоби мене привели до санітарної роти. Він зробив мене санітарем, а це було справжнє щастя, бо раніше я був у "штрафній роті". Навіть на передовій, санітар чекає, аж будуть ранені, щоб їх потягнути назад, і передати тому, що з кониною чекає, щоб завезти ранених до шпиталю. Як мене взяв до санітарної роти, то мусів зголосити в "політчасті". (В Червоній Армії було завжди два полков-

Михайло Черешньовський. Пані Переяславець — Гіпс

ники, один "по політчасті", один "по бою", а полковник "по бою" підчинявся полковникові "по політчасті").

У політчасті друкують газету, роблять багато пропаганди всякої і таке інше. Як у політчасті нашій почули, хто я такий, то й сказали, що я можу бути санітарем лиш на передовій, але не тоді як ми будемо на відпочинку, чи на поповненню (це бувало тоді, коли перебили полк і треба було його поповнити, щоб зробити здібним до бою; відсилали назад 20 — 30 км. і поповнювали раненими-виздоровцями, або — як тут на Закарпаттю — набирали українців і доповнювали нашу лемківську 18-тисячну "армію"). Бо на відпочинку я буду працювати в них, харчуватися в санітарній роті, а працювати в політчасті. І так сталося, відтоді я на відпочинках працював у політчасті. Я рисував карикатури, різні "лозунги", все чого було потрібно їм. Але ту скульптуру мого брата носив я при собі в "сумці" й у кожний вільний час я її далі різьбив.

Так то тривало шість місяців, доки я зміг до дому піти. Не скажу, що дезертував, бо це неприємно якось, навіть з ворожої армії. Але як би не втік тоді, то хто знає, що зі мною було б — я вже був 12 разів на допитах контррозвідки. Я там "протекції" ніякої не мав, людина для них все одно, що порошок. Я і ще

двох лемків, перейшли аж під Кошиці в Карпатах, де нас в одному селі застала боївка УПА. Так ми зв'язалися із упівцями, вони дали нам якийсь час відпочити, а тоді ті два лемки пішли аж десь до Криниччини, а я залишився в моїй околиці аж до часу як почав працювати в УПА. Кажу "працювати", а не "воювати". В УПА кожний воював, але різні відділи мали власне призначення праці, а боронили себе самі. Я провадив технічне звено "Бескид", до мене належало семеро, часом четверо людей. Та "Тетяна", що про неї читаємо в книжці, "Крізь сміх заліза" також належала до мого звена, і в усіх моїх криївках працювала. Вона була медсестрою і зв'язковою. З дому була вона Черешньовська, Анна. То була дуже гарна дівчина, красуня, вчителька, закінчила вчительську семінарію в Криниці і не лиш обличчям гарна була, а й душа в неї була чудова.

Зо мною був також стрілець Вася, який мав мене охороняти, бо я вже був не дуже молодий. Він служив артилеристом у польській армії, а потім і в советській також. Я міг боронитися так само, як він — як треба було, але він був мій "охоронець". Він був одружений і ми давали йому всякі домашні роботи. Адже вояк потребує мати рукавиці чи скарпетки і білизну йому треба випрати, і гудзика десь дістати. Люди по селах тоді не мали жодних фабричних виробів. Наприклад, я мусів сам зробити пильник, щоб виробити долотця, щоб вирізьбити клішу — коли нам треба було якусь пропагандивну летючку друкувати.

Я трохи відбіг у бік. Я зачав про ту скульптуру, про подібність мого брата. Прийшов час, що я добився до моєї хати і ця подібність брата, та скульптура залишилася в моїй хаті. Ніхто не зважав на неї, і коли виселили наших людей то та скульптура десь там в хаті загубилася і там і залишилась. А потім ми пішли рейдом, я прийшов до Німеччини, а потім і до

Америку поплав. То тривало два з половиною роки. Отже в наших хатах нікого вже не було, лише лишилися сусіди поляки, яких не вивезли.

І одні сусіди — поляки, зрештою гарні люди, потребували дошки й почали зривати в нашій хаті дошки із стелі і от хлопець їх найшов оту різьбу мого брата. Він не знав, що з тим робити. Він його пізнав, позав'язував у якісь шмати й закопав у землю. За якогось півтора року, один знайомий українець із села вернувся із виселення на "одзискане" землі, приїхав до мого села. Той поляк прийшов до нього і сказав, що найшов "Башчиного Івана". Так називали мою сім'ю, а брата кликали "Башчин Іван". Але знайомив подумав, що той найшов десь трупа, бо німці розстріляли брата, і ми не знали самі, де воно сталося. Він був дуже цікавий: "Підем" — каже — "колись у ночі і відкопаємо".

Вони пішли вночі із свічкою і хлопець відкопав оті шмати, а в шматах була скульптура — подібність мого брата.

Каже той поляк — "Забери то додому, ти будеш ліпше знати, що з тим зробити."

Микола забрав, поставив на креденсі в хаті. Аж моя сестра, що була виселена на німецькі землі, вийшла заміж за чоловіка, що в тюрмі сидів 9 років за УПА, але йому дали дозвіл їхати до Америки, бо він тут народився. І сестра почала готувитися до еміграції. Насамперед треба було поїхати до Балигорода по метрику й документи. Вона знала, що той знайомий мій, Микола Шумуляк, є вже вдома і, приїхавши до Балигорода, пішла до нього в гості. Він дав їй оту скульптуру, цілу історію розказав і просив, щоб узяла її до Америки.

Як сестра приїхала до Америки, то добилася до мене в Нью Йорку і передала скульптуру. І тепер скульптура та стоїть у мене на почесному місці у варстаті.

ЛЕМКІВСЬКІ ОПОВІДАННЯ

АНТІН ВЕРБА

ВІД РЕДАКЦІЇ: Передруковуємо за варшавським "Українським Календарем" деякі з "Лемківських оповідань" Антона Верби. Хоч у них можна завважити деякий вплив режимного соцреалізму, то все таки в них пробивається справжній талант і щира любов лемківського автора до рідного села й прадідньої землі.

ЛИСТ

Жінка пасла худобу на лагідному узгір'ї. Перед нею з одного боку на обрії синіли далекі буки, а з другого — п'ялась угору вузька доріжка. Доріжка жовтіла на тлі зелених лугов, доходила до хребта гори й пропадала на тому боці. Цією доріжкою пішло з Ріпок у світ багато людей. Заплакані очі про-

вожали їх усіх, але сльози радості не всіх вітали з поверненням.

Жінка була літня й, як видно, добра господиня, бо п'ять породистих корів, ялівки й телята були випасені чисті, аж блищали на сонці. Вим'ясті корови з повагою, по-хазяйськи рвали цупкими губами траву. Господиня вдоволено поглядала на свою череду. Добре пасовисько зменшувало клопоти пастушки. Худоба була спокійна. Жінка вийняла з пазухи пом'ятого листа і почала читати.

"Дорогі мамо і тату!

Пишу до вас з курорту Юрата. Ми живемо в гарному будинку відпочинку. Тут елегантне товариство, багато розваг. Вчора виступали варшавські артисти. Поїдемо, мабуть, на фестиваль

пісні до Сопоту. Там співатимуть найкращі співачки світу.

Не знаю, коли приїдемо до Вас. Може Юрко дістане відрядження, то поїдемо з ним до Болгарії. Якщо відрядження буде пізніше, то в кінці серпня хотіли б приїхати на кілька днів додому.

Поговоримо ще раз, може погодитися продати господарку і приїхати до нас. Будете спокійно жити у місті.

Наталка, Юрко і діти”.

Цього листа жінка носила з собою, перечитувала вже четвертий тиждень. Прийшов він під кінець липня. Тепер почався серпень, а доньки з внуками не було. Навіть не писала нічого. Жінка щодня дивилася на круту доріжку, чи не покажуться з-за хребта гори діти. Хай хоч кілька днів потішиться їх веселим гамором.

Дні проходили, а пуста доріжка ставала все пустішою.

Стару жінку розважували лише гіркі думи. Вона згадувала той час, коли ще були всі разом. Двоє дітей померло, п'ятеро виплекала. Непотрібно журилася, де вони подінуться. Землі було мало, до школи не мала за що своїх голуб'ят послати. Найстарший поїхав до Франції на заробітки і загинув у шахтах. Молодші пішли на війну. Пропали без вісті. Слухняного Петрика вбили німці. Наймолодша Наталка вийшла заміж за інженера. У хаті стало тихо. По кутах блукали тільки спогади. Одинок втіха в худобі, яка виросла з теляток і старілася разом з господарями, та в яблунях, защеплених власноручно, у посаджених в молодості смереках, які розрослися у величезні дерева. Черешню біля хати посадив ще батько, а тепер вона постарілася, зробилася дуплястою. Бджоли теплими вечорами вилазять на вулик і гудуть довкола льотків. Здійснилися безконечні мрії про достатнє господарство, про те, щоб не міряти ложкою страву, щоб не роздумувати над тим, коли годиться взути чоботи. Та ось появились нові клопоти. Наталка пише, щоб продати господарство... Ми не купці і не маємо сумніння своє добро продати. Яблуні, смереки, липи ми садили не для грошей. Поле за прадідівською звичкою зрошували потом. І ниви, і дерева, і худоба — це якби наша рідня... А тепер виходить найкращих друзів продавати... Хтось зрубає їх на дрова, або викине, як непотрібне сміття... А якже продати оцю доріжку надії та розчарувань, як продати запах суниць у лісі, дзюрчання струмка та шелест букового узгір'я?

”Будете спокійно жити в місті”, — пише Наталка...

Чи може бути спокійно в галасливих містах, де замість запаху липи, душить сморід бензини... А чи знайдеться спокійніше місце на вічний відпочинок, ніж у тіні ясенів нашого сільського кладовища?... Ні! Пахучим повітрям саду, холодком лісу, власним серцем не торгуватимемо!... Старий добре каже, що земля в нашого народу не на продаж...

Жінка сховала листа за пазуху. Свої вологі очі вона знов спрямувала на круту доріжку. Сонце саме купалося у верхів'ї буків і застелило доріжку золотим покривалом. Жінка знала, що сьогодні доріжка не приведе вже на ніч дорогих гостей...

ДЗВОНИ

На подвір'ї вже стояла косарка, два вози та електрична пила. Муляк витягнув ще з току копачку до картоплі, двоскибового плуга та борони. Робив місце для сіна. Муляків син Омелько запрягав коні. З вузької, просторої, недавно побудованої та розмальованої хати вийшла Мулячиха і, оглядаючись за чоловіком, вилізла на віз та, спершися на полудрабкові, чекала на господаря. Знала, що він не любить ніякої затримки. Муляк дійсно вийшов зі стодоли. Заглянув до хліва, в якому оганяло хвостами мухи сім корів, семеро телят та кілька ялівків. За другими дверима хрюкали два кабани й кувікало довкола льоху дванадцяттеро тижневих поросят. Заставши все в порядку, Муляк посміхнувся вдоволенота перекинув зір на вулики, які стояли в саду біля хати.

— Михал, — звернувся до дебеликого надорозвинутого сінка. — Дивись на синього! Якби показався рій, скоч по мене на велосипеді...

Муляк сів на віз, спустив через драбину ноги й кинув на Омелька:

— Поганяй!

Ледве звернули на польову дорогу, Мулячиха почала обережно:

— Якби так за ті гроші послати Михала до Кракова... Кажуть, що там є такий професор... Шкода дитини...

— А скільки він схоче? — спитав неохоче Муляк.

— Ну, п'ятнадцять, двадцять тисяч... Бо то заграничні ліки, операція, лікарня...

— А як же не pomoже? Гроші в болоті! — гаркнув Муляк. Видно вже така воля Божа... Треба було відразу дати спокій з лікарями. Хлопець помер би й по клопоті. А так, як він житиме, коли нас не стане...

— Свят, свят! — перехрестилася Мулячиха, — Якже так дитину на смерть, без ніякої помочі!...

До розмови несподівано влучився Омелько.

— Нам би мотоцикл придався...

Бо то чи до сіна в поле швидше підїхати, чи до міста за чимось підскочити...

— Мотоцикл придався б, — відповів Муляк.

Аби тільки добрий купити. Він любив різні машини та й йому, Мулякові, без мотоцикла навіть було ніяково...

Пригодився б і невеличкий трактор...

Омелько з радості тріснув батоном і коні рушили швидше.

Якийсь час їхали мовчки. Перший обізався Муляк.

— Треба б на дзвони до церкви дати.

Пан отець казали, що десять тисяч бракує... Хай би була якась пам'ятка по нас на цьому світі...

ЗАХОВАНА ПРАВДА ПРО ЛЕМКІВЩИНУ

Від Редакції: Містимо порядком обговорення цікаву статтю українського вченого, який живе тепер у Голандії — на тему праісторії Лемківщини. Сподіваємося, що ця стаття викличе відгук серед наших істориків на американському континенті.

У нас на еміграції якось у останні роки затихли голоси про нашу знедолену Лемківщину. Запанувало ніби якесь бажання втримати "статус кво" між нами й поляками, хоч нас ніхто до цього не примушує. А згадаймо тільки наших зацькованих земляків у "людовій" Польщі, яких так стероризовано, що вони навіть бояться признатися, хто вони, і що раз частіше розмовляють поміж собою по-польськи, в хаті й на вулиці, асимілюються й помалу стають поляками. Те, чого досі не змогли досягнути поляки — бо ця наша русько-українська вітка вперто боронилася — те за пару десятиліть може статися трагічною дійсністю — ми втратимо 300.000 наших земляків під "людово"-польською владою. Для того, щоб затерти всякі зв'язки лемківського племені з Руссю-Україною, польські історики винайшли нову теорію, що лемки, мовляв, нащадки волохів, які зайшли в Карпати з теперішньої Румунії чи з Балкану. Я не перечу, що поміж лемками колись жили і волохи-пастухи, але ж у цілості лемки виводяться не з волоського роду, як хотілося б деяким польським ученим. Ні, лемки, це чистокровні "русичі", автохтони їхньої прадідівської землі. Щоб зрозуміти етнічний рід і давню історію нашого лемківського племені, я хочу відкрити тут серпанок захованої правди.

Самі назви "лемко", "лемкиня" чи "Лемківщина" не є історично виправдані, бо їх видумали (від слова "лем") поляки і безкритично прийняли ми самі. Історична назва для Лемківщини є "Руська земля". Як доказ, згадаю тільки документ "матрикуляції" одного із студентів Лейденського університету в Голандії, із 17-го сторіччя. Він там вписався, як "філіюс комес терре Руссіє Сандовієнзіс", тобто

"син лицаря з Сандецької Руської землі". Це було так ще в 17-му віці, але ж ми знаємо, що історія нашого народу багато старша. Зупинюся тут над історією найдалше на Захід висуненого племені українського народу.

Вже в 6-ім сторіччі по Христі, поміж горішнім бігом Висли й Дністра, жило антське плем'я Білих Хорватів. Воно, разом із спорідненими племенами Вислян і Червенян, створило невелику племінну державу. Ця держава входила в федеративний союз із Велико-Моравською державою. Кордони цієї племінної держави білохорватсько-червенсько-вислянської сягали аж по річку Пилицю (Пілицу), на її території були міста Опатів, Сандомир і Вислиця, але головними містами були Краків, Перемишль і Червень. Коли ж Велико-Моравська держава впала під ударами диких мадярських кочовиків, то це довело й до занепаду цієї федерації антських племен. Краків захопив у 10-му сторіччі Болеслав Хоробрий польський, а Лемківщина й Холмщина увійшли в склад Київської Русі. Українські сучасні історики, в їхній скромності, а трохи й під впливом німецьких і польських авторитетів, пішли тепер по лінії найменшого спротиву, не висуваючи претенсій до історичних кордонів на Вислі чи Пилиці, а обмежуючись тільки до лінії Вислоку й Вепра. Не диво, що по другій Світовій Війні українців було відсунено на "лінію Керзона" і ми що раз більше втрачаємо території. В кордонних спорах так завжди буває, що тому, хто менше хоче, ще менше дають, а потім і те "менше" відбирають. Але ж навіть самі поляки в їх "Словнику Старожитносці Словянських" подають кордони Київської Русі аж по Ясло, а на півдні — по Татри. Цебто Лемківщина тоді була невід'ємною частиною Київської, а потім і Галицької Русі.

Тут хочу згадати ще одно, на мою думку контроверсійне, питання. Коли ми незабаром святкуватимемо тисячеліття хрищення України, то ми тим

Мулячиха затиснула губи і мовчала. Її жаль було грошей на дзвони, воліла б послати сина на лікування. Але хай діється воля Божа... Чоловіка і так не переконаєш...

• • •

На Спаса у церкві було свято. Народ плив хвилями з усіх сторін. Люди несли яблука, квіти, кетяги колосків. Довкола дзвіниці зібралася юрба цікавих. Сьогодні мали вдарити нові дзвони.

Незабаром надійшов парох. Люди розступилися. Тільки головні фундатори дзвонів стали довкола священика. На першому місці височів Муляк.

Парох потягнув за мотузок і дзвони заграли. Люди розхвилювалися. Від пароха взяв мотузок в руки церковний староста. Він був митець у дзвонарстві. Село, околичні гори і ліси наповнилися високими дрібненькими та басистими звуками.

— Але файно дзвонять! Але файно! Ха — ха — ха! — підскакував з радості Муляків Михась.

самим заперечимо сто років власної історії — сто років прийняття й розвитку християнської віри в Західній Україні. Бо ж у літописі ніде не пишеться про якесь поновне хрищення галичан, бужан чи лемків у добу Володимира Великого. Вони вже тоді були християнами.

О. д-р П. Хрущ у одній своїй доповіді подає, що "один із біло-хорватських князів, на ім'я Боярин, який володів бл. 890-го року, був християнином слов'янсько-візантійського обряду". Як відомо, з Велико-Моравської держави, з міста Велеграду, провадили власну місійну працю апостоли слов'ян, св. Кирило і Methodій, а після них їхній наслідник, єпископ Горазд. В Кракові вже перед 1000-им роком були єпископи східнього обряду, Прохор і Прокопій. Правдоподібно був також єпископ у Перемишлі, хоч його імені ще не вдалося устійнити.

В той час пануючою культурою в Кракові була "староруська" культура. Захопивши Краків у 999-ім році, польський король Болеслав Хоробрий, бив власні монети ("динари") із кириличними написами.

Цебто тодішня Лемківщина була сто років раніше охрищена ніж Київ і їй припала роля поширювати християнство на схід. Тому, що Велеград був занадто віддалений, Лемківщина підлягала зразу краківському єпископові східнього обряду. Самі ж мешканці Кракова — Висляни — мали тоді більше спільного з русинами ніж із поляками, які щойно пізніше загарбали їх і зробили місто Краків власною столицею. Подібно як і Велеград, Краків також врешті не встоявся перед натиском латинського обряду, що його ширили німецькі й франконські місіонери, але боротьба тривала там цілими століттями. Лемківщина ж, завдяки тому, що вона увійшла в склад могутньої й високо культурної Київської Русі, так і не затратила свого східнього обряду й руського імені. Вже в заранні власної історії Лемківщині судилося бути посередником між слов'янським сходом і заходом, а з другого боку їй припало завдання обороняти східній обряд перед напором латинізації і тим самим також — обороняти західні кордони України-Русі. Відперта від Кракова, Лемківщина віками боронила межу свого етнічного роду на річці Дунайці, і треба признати, що вона цю свою місію гідно виповнювала аж до другої Світової Війни.

Свого часу поляки намагалися навіть створити якусь окрему лемківську націю, щоб таким способом навіки відділити лемків від українського пня. Польські державні політики вимагали потвердження такої теорії від університету в Кракові, але ж університет такого потвердження не дав, щоб не заперечити власного наукового авторитету. Бо лемки були й залишилися українцями, хоч вони довше ніж решта української нації трималися прадавньої національної назви — русинів, назви, що її вкрав у нас московський цар Петро.

Відносно проблеми лемківських "волохів" і

ЯКІВ ГУДЕМЧУК

НА СТРУНАХ СЕРЦЯ

ЛЕМКІВСЬКА МАДОННА

Вона пропахла зеленню смеріччя,
П'янким як трунок ароматом трав...
В мережці зморшок на її обличчі
Сліди страждань як відсвіти заграв...

В смолясто-чорне бархатне волосся,
Що кучерями слалося вздовж пліч,
Нежданно пасмо просіди вплелося —
Як срібний промінь місяця у ніч...

В її очах змішалася тривога,
І жах, і біль, що грані й меж не зна,
Гіркота вся безсилля і знемоги,
Й вловима ледь задума неземна...

Ті очі наскрізь свердлами свердлили
Сумління, душі і серця людські...
Від них втекти, сховатися несила,
Усюди знайдуть, мов орел зіркі...

Отак колись в церковцях в Лемковині
З старих і злотом сяючих ікон —
На всіх злочинців, їх діла злочинні, —
Дивились очі пресвятих мадонн...

"Український Календар"

"волоського права" поселення, то треба сказати, що це право фактично прийшло до нас із Угорщини, якої маґнати заселявали власні пустарі пастухами, що їх звичайно називали "волохами". Прийшло воно до Галичини подібно й у той сам час, як німецьке "маґдебурське право" для міст. Звичайно, не всі поселенці були волохами, так як і міщани всі не були німцями.

Врешті, коли ми говорили про "білих хорватів", то не від речі згадати, що їхнє братнє плем'я, хорвати "чорні" замандрували на Балкан і створили тут початок хорватської й сербської націй. Тут цікаво нам приглянутись до топоніміки, цебто назовництва міст, рік і сіл. Назви ці повторяються в Західній Україні і на Балканах. Наприклад — лемківська назва полонини "бердо" — у хорватів — "брдо". Річка Буг є в Україні й у Македонії. В Галичині є місто Самбір, а в Югославії — Сомбор. В Галичині є назви Черногора, Теробовля, Ясениця, на Закарпатті — Ріка, а в Югославії є такі ж — Црна Гора, Трбовліє, Єсеніце, Рієка. Містечко Дукля є на Лемківщині й у Герцеговині...

ІКОНОПИСНЕ МИСТЕЦТВО ЛЕМКІВ

Іконописне мистецтво — вид станкового живопису релігійного призначення, яке найбільше було поширеним у середні віки. Воно втілювало релігійний світогляд і суворо регламентувалося канонічними схемами зображення. В ньому виявлялися і прагнення середньовічних художників до пізнання реального світу й естетичні ідеали народу. Тому іконописне мистецтво було важливим етапом у розвитку живописної культури України.

Цінні твори іконопису створені на Лемківщині. Хоч автори творили в західніх Карпатах, все ж перебували під безпосереднім впливом живопису Київської Русі. В наслідок воєнних лихоліть, на Україні більшість творів давнього іконописного мистецтва загинула. На Лемківщині, в умовах географічної ізоляції, збереглася відносно велика колекція творів іконопису XV-XVIII ст., які зберігаються в музеях України (зокрема в Музеї українського мистецтва у Львові), Польщі, Чехо-Словаччині, у приватних колекціонерів.

Серед найвизначніших пам'яток іконописного мистецтва лемків слід назвати іконостас з Дальови (XIV-XV ст.), царські врата XV ст. з Балутянки (різьба в дереві, іконопис). Пензлеві невідомого талановитого майстра, послідовника суворого стилю,

Різдво Марії — Ікона XV ст. Ванівка б. Коросна.

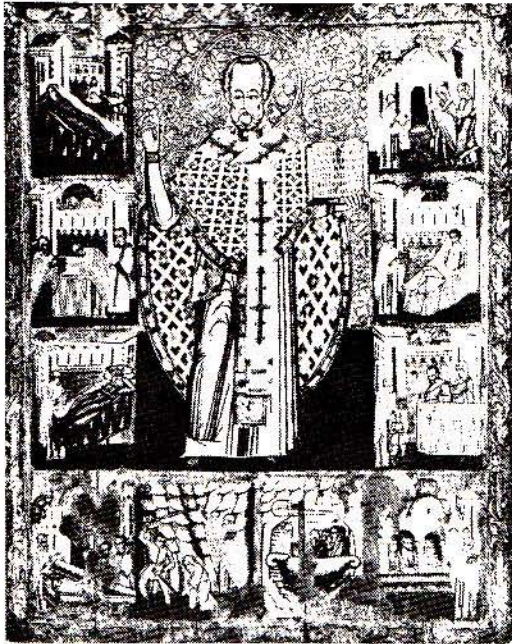

Св. Косма і Дам'ян. Ікона — XVI ст. Яблониця Руська б. Березова.

належать ікони св. Михайла та Гавриїла з Далівського іконостасу. Вплив цього майстра відчувається і в таких творах XV ст., як "Богородиця" (Береги Долішні), "Кузьма і Дем'ян" (Тилич), "Спас" (Милик).

Протилежністю суворому стилеві є живописна манера ікон XV ст. з с. Ванівки б. Коросна "Різдво Марії", "Моління" і ін. В творах цих помітна досконала і завершена композиція, легкість і тонкість рисунка, багатство і гармонійність кольорів. З майстернею автора згаданих творів правдоподібно пов'язані складні композиції "Воздвиження", "Страсті" (с. Здвиження б. Ліська), "Страшний суд" (с. Мшанець). Еволюцію живописних та композиційних прийомів у малярстві XV ст. яскраво ілюструє ікона "Юрій Зміборець" зі Здвиження. Твір цей — один з найкращих творів епохи.

Серед майстрів-лемків виділяються творці цікавих кольоритних ікон, в тематику яких проникають елементи народного побуту, деталі навколишньої природи. Це надавало творам нового звучання, зближало їх до народу. Під цим поглядом характерні народні візерунки на іконі кінця XV — поч. XVI ст. "Різдво Марії" (с. Нова Вєсь), вишивки та рослинний орнамент на іконах. Новим кроком малярства є ікона 60-их рр. XVI ст. "Різдво Марії" з с. Ліщоватого Горлицького повіту. Тут добре виділяється натуральна природність, пов'язана з

Св. Миколай. Ікона — XVI ст. Пряшівщина.

ХРОНІКА ЛЕМКІВЩИНИ Й ПОСЯННЯ

I. НА РІДНІЙ ЗЕМЛІ

НА XXV СВАТІ У СВИДНИКУ

Четвер, 14 червня 1979 р. Щойно перейшли ми польсько-чехословацький кордон у Барвінку, чекаємо на автобус, яким поїдемо до Свидника. Навкруги гори, зелена пахуча трава і прекрасне чисте повітря...

П'ятниця, 15 червня. Була я в музеї української культури. Яка ж чудова виставка писанок, вишивок і народнього одягу! Цей музей — це копальня української культури.

Ввечері концерт. Заля повнісінька. Після "Балюди про зустріч" Гончаренка Йосиф Білас виголосив доповідь словацькою мовою, з чого я не все зрозуміла. А відтак сценою заволодів "Світанок" з II Основної дев'ятирічної школи у Свиднику (керівник Андрій Дулеба). Гарною композицією пісень про Карпати, про рідні гори діти привітали всіх на своїй рідній землі. Чисті, дзвінкі голосочки полонили серця всіх присутніх. З учнів Свидницької Народної школи мистецтва найцікавіше представився квартет дівчаток що грали на сопілках.

Цілий концерт вела Ольга Балла з Кошиць. Це "вроджена" конферансьє. Прекрасно пов'язувала виступи колективів поезією. Аж хотілося записати:

"Співаночки, співаночки,
Скільки вас у світі!
Чи то малий, чи то старий
Мусить вас любити"

народнім побутом. Така трактовка підкреслює національні риси твору.

В українському малюванні початку XVII ст. щораз помітніші зв'язки з європейським реалістичним живописом. Це видно в розписах ризниці церкви св. Якова у с. Поворознику. Але лемківські мистці творчо використали досвід західноєвропейських майстрів. В образах Христа і апостолів (сцена "Покладення до гробу") показані типи козаків та селян.

У XIV-XVII ст. ст. Лемківщина відіграла значну роль в історії тогочасного українського живопису. Іконописні твори прикарпатських і закарпатських майстрів посідають почесне місце в мистецтві, поруч з кращими творами світової культури.

"Шлях Перемоги"

Субота, 16 червня. З самого ранку відчувається святкова, фестивальна атмосфера. В цілому Свиднику тільки й чути з платівок українські мелодії, пісні в виконанні різних колективів з України. Скрізь плякати, транспаренти, квіти, стрічки. В вікнах вишивані рушники, люди в вишиваних сорочках. Весело і радісно. Сонце світить. Приїхало дуже багато людей з Польщі — автобусами, приватними автомашинами. Біля амфітеатру повно шатер. Люди їдуть через цілу Польщу — зі Щеціна, Кошаліна, Колобжега, Сувалок, Венгожева, з Асун.

Заступник голови Свидницького ОНК, член Президії ЦК КСУТ — Іван Панчуря урочисто відкрив Свято, а потім як квіти і стрічки у віночку перепліталися на сцені дитячі колективи. Хотілося б запам'ятати виступи всіх дітей, але це неможливе. З другого боку, всі ці номери через деякий час зіллються в одне враження. Дивилася я на дітей і думала про останній наш кошалінський огляд. Працюємо в різних умовах, але ж результати нашої праці могли б бути набагато кращі, як є. В першу чергу треба працювати постійно, систематично і... віддано. Душа радіє, коли бачиш стільки дітей, талановитих малюків. Співають як дзвіночки, а танцюють ще краще. У Словаччині мають прекрасних хореографів. Тому й нічого дивного, що найменші артисти танцюють легко, з усмішкою, рівненько. Частина групи співає, частина танцює. В більшості випадків це були монтажі. Деякі колективи успішно виступають на загально-державних оглядах дитячих колективів, як наприклад, група ОДШ з Габури, що прекрасно показала всім дитячі гри "На Яна" (Купала). Рух, динаміка, багатство кольорів, радість і веселість...

Виявляється, звичайні дитячі гри і забави можна в прекрасному художньому оформленні показати на великій сцені.

Другий концерт "Зустріч під Дуклею" приніс і танці у виконанні молоді і дорослих. Виступали хори гімназії у Свиднику, середньої загальної школи в Гуменному, середньої педагогічної школи ім. К. Готвальда в Пряшіві, хори вчителів Гуменського округу, Бардіївського округу та Свидницького.

На цьому концерті виконувались не тільки народні пісні з місцевого фольклору.

В концерті виступали деякі колективи, що є вже "ветеранами" Свидницьких свят. Прекрасний, високохудожній рівень представив музично-вокально-танцювальний "Барвінок" з Камійонки (керівником є Іван Сорока), який вже 25 разів брав участь у святі. А колектив цей має за собою декілька закордонних поїздок, між іншими, до Польщі і Югославії. Від І Святи виступають також "Курівчани" — фольклорний колектив з Курова (кер. Іван і Марія Поповець).

"Наше Слово" Анна Хранюк

ЗАКІНЧЕННЯ НАВЧАЛЬНОГО РОКУ В ПЕРЕМИШЛІ

Перемиські "Ромашки", які працююто провели навчальний рік, 14 червня закінчили культурно-освітню працю в черговому культурному сезоні. В цей же день перед своїми батьками виступили вони з

програмою, яка дуже сподобалась глядачам на травневому дитячому концерті в Кошаліні. Цей рік для дітей був дуже працюютий. Виступали вони в Кракові, Перемишлі, Кошаліні — всього дали вісім концертів. Пожвавленню праці з перемиськими дітьми сприяло більше зацікавлення цією справою їх батьків. Також голова гуртка УСКТ С. Павук допомагав в міру своїх можливостей. Б. Сютрик написав текст, який зв'язував окремі вірші й пісні в одну інсценізацію "Чотири пори року", а М. Чорна допомагала при опрацюванні пісень.

Вчителі-інструктори "Ромашок" були — Марія Колач-Мричко і Ярослав Поповська.

Вчителька української мови М. Колач-Мричко, прощаючись з дітьми, похвалила їх за досягнення у вивчанні рідної мови, за вдалий виступ на Кошалінському дитячому святі, бажала їм веселих вакацій.

На закінчення врочистості всіх почастовано тістечками і оранжадом. Відтак під звуки мелодій з магнітофону почались дитячі танці. Так радісно і врочисто перемиські діти закінчили навчальний рік.

"Наше Слово"

II. НА ЗАСЛАННІ ТРАВНЕВІ СПОГАДИ

Нам, молоді з Ольштина, надовго залишилися в пам'яті перша субота і неділя травня цього року. Чому саме ці два дні? Про все треба по черзі, від початку розповіді.

ЛЕМКІВЩИНА В ОГНІ

Продовження

МАРІЯ ОСТРОМИРА

Через Надсяння, саме в часі жнив, пересувався фронт. Німецькі відділи, один за одним, відступали на захід.

Станичний Бурлака, побачивши здалека якогось подорожнього, зацікавився ним. "І хто міг би це бути? Середнього росту, стрункий, виспортований, з військовими рухами?" — сам собі задавав питання.

А коли той наблизився, привітав його радісно:

— Здорові були, друже Хрін! Нічого кращого ви й не могли придумати, як саме тут, поміж нами, з'явитися. Вже бо від кількох днів про вас тільки й думаю. Невже ви відчули, як дуже потребуємо вас?

— Може й відчув, друже Бурлако. Га, що ж — почали ми тут працю, заки до тюрми я пішов, то й тепер продовжувати треба. Як же зі зброєю?

— Місцеві хлопці добре озброєні — тими крісами, що ви їх видали з німецького магазину тоді, як вйтом були. Чи пригадуєте собі?

— Ще б не пригадував?! Я ж за це в тюрму попав. На спині виписали вони мені ці кріси. До кінця життя пам'ятатиму, скільки їх було. Та однак їх замало було, щоб обділити більше сіл.

Авжеж замало! Але ось фронт наближається — буде змога здобути зброю.

— Це так. Треба лиш сприту й відваги. А як зв'язки?

— Зв'язки покищо діяли. Дівчата-зв'язкові раз-у-раз перебігали від села до села зі штафетами. Тільки боюсь, що з наближенням фронту зв'язки порвуться і знову треба буде ждати якийсь час, щоб нав'язати їх.

Зайшли до одної хати, а там дівчата-підпільниці — одні писали на писальних машинках, інші варили обід для повстанців. А в саду, на мураві, хлопці-повстанці, заховавши кріси у скритці під плотом, потихо розмовляли.

— Здорові були, хлопці! — привітав їх Бурлака. — Ось вам несподіваного гостя веду. Друг Хрін загостив до нас.

— Ото "набрали" ви нас, друже Бурлако! Та який це Хрін? Це ж наш директор! — посхоплювались хлопці.

— Нічого, друзі! Такий, як бачите, час настав, що директор хрином став, — усміхнувся Хрін, вітаючись із хлопцями.

Вирішили ми, що поїдемо виступати в Будрах і Банях Мазурських, на Сувальщині. В суботу вранці частина нашої молоді, що не має в цей день занять у школах, зустрічається на залізничній станції в Ольштині. Всіх біля десяти осіб. Входимо до поїзда і... з жартом та піснею непомітно минають чотири години — ми доїжджаємо до Венгожева. Ще пересадка до автобуса і після двадцяти хвилин ми вже в Будрах.

Як добре, що серед нас є дівчата з Будрів. Розділяємось на групи. Одну веде Марійка до своїх батьків, другу — Геня до своїх, а третю — наступна Марійка. Щирою й теплою усмішкою та українським словом вітають нас батьки товаришок. Почуваємо себе, як у рідної мами. Люди, яких ми досі не знали, стають нам сердечно-близькими.

Наближається вечір і приїжджають інші члени нашого колективу — група живого слова з Ольштина вже в комплеті.

За півгодини до виступу довідуємося, що разом з нами виступають танцювальний колектив "Черемош" з Венгожева. Зраділи ми дуже такій вістці, бо ж програма буде багатша і, напевно, цікавіша.

Починаємо. Кожен номер нашої програми публіка щиро нагороджує оплесками. Після одних номерів видно на обличчях глядачів хвилювання, не раз і сльози, після інших — усміх і радість. Понад двогодинна зустріч з глядачами швидко минула. Ще тільки прощальна пісня і вже треба думати про

недільний концерт у Банях Мазурських.

У недільний ранок — відїжджаємо. Виглядаємо Бань Мазурських. Чи можна однак дивитися тільки уперед? Знаю, що, коли відверну голову побачу тільки поле, але в думках стану повертатися до людей, яких зустрів, з ким говорив. Про що вони питали? Про що я питав? Що їх турбує, а що радує? Які мають проблеми? Відомо, що говорили ми про працю, про школу та буденність. Були також спостереження й питання: "Коли ще приїдете?", "Приїжджайте до нас частіше", "Привозить рідне слово і пісню", "В нас давно ніхто не виступав", "Що робити, щоб тутешня молодь не забувала свого?" Відразу відповіді на все не можна дати, однак людина задумується: яка була і яка є причина того, що в людей такі проблеми? Що зробити, щоб було краще? Як тим людям, що працюють від ранку до сутінків, "дати" трохи насолоди від життя, рідної культури, музики, пісні, слова?..

Вже доїжджаємо до Бань Мазурських. Першою людиною, яку ми тут зустрічаємо, є невтомна пані Євгенія Іваник. Вистачило кілька її теплих слів і вже почуваємо себе так, немов би ми тут не раз вже гостювали. Знайомимося також з головою гуртка Іваном Скутинським.

Заля заповнюється глядачами і починаємо наш виступ. Подібно, як у Будрах, і тут від початку до кінця нас гаряче приймають. Коли співаємо вже прощальну пісню і бачимо на обличчях людей звору-

Заледве відійшли німці, а вже по містечках і польських селах почали організуватися польські озброєні боївки, які спільно з большевицькими партизанами стали нападати на українські села. Арештовували інтелігенцію і свідоміших селян. Грабили, вбивали, а все майно накладали на вози і вивозили. Горіла Перемищина, горіло Надсяння. Горіли українські села, а порятунку нізвідки не було видно. Ніяких наказів, ні вказівок, що і як робити. Народ залишений був на ласку й неласку долі, кинений на поталу розшалілої ворожої стихії.

— Хто ж відповідатиме за всі ці грабіжі й пожари та за вбивства неповинних людей? — при зустрічі з Бурлакою, запитував Хрін. — Невже можна спокійно слухати отого безнадійного жіночого голосіння, отого дитячого ридання, як напасники виводять із хати батька і вбивають його?! Ех, якби так хоч одна вишколена сотня УПА, тоді можна би дати доброго прочухання отим розбишацьким бандам!

— І дійсно, чому не залишилась тут бодай одна сотня із тих сотень УПА, що переходили на Лемківщину? — зауважив Бурлака.

Безборонні селяни просили, щоб організувати самооборонні відділи. Хлопці кинулись до зброї й самі зголошувались, щоб їх вишколювати. І Хрін з Бурлакою ходили від села до села, влаштовували гутірки, вишколювали політично, освідомлювали

національно, переводили військові вправи.

Ще не встигли відійти німці, як появилися перші відділи червоної армії. Замість вкоротити сваволлю польських боївок, вони самі забирали по хатах усе, що тільки могли. Це були ті перші відділи, що разом із партизанами гнали за німцями. Справжня армія мала щойно надійти. Тому то ті відділи гуляли безкарно по селах. Також появились відділи НКВД і почались ревізії та арешти. До того польські боївки таки надобре розгулялись і разом із большевицькими партизанами нападали на українські села. Хрін з Бурлакою почали творити самооборонні відділи, що мали допомагати одні одним, на випадок наскоку ворожих банд. І чимало вже нападів, многократно численнішого ворога, відперли оті самооборонні відділи. І чим краще вив'язувались зі своїх завдань оті самооборонні відділи, тим із більшим довір'ям ставились селяни до організаторів тих відділів.

— І що ж нам діяти далі, друже Бурлако? Чи ще й досі немає жодних наказів "згори"? — запитав Хрін, при зустрічі із своїм другом.

— Нічого нічого немає! Може, зайдете до мене, друже Хрін, то поговоримо. Багато ж пекучих справ назбиралось за цей короткий час. До речі — в мене вже трохи успокоїлось. Поменше вже тих польсько-большевицьких розбоїв та грабежів. Побоялись таки грабіжники наших самооборонних відділів. Можемо

шення і вдовolenня, коли діти, молодь і старші нам широко дякують оплесками, тоді справді не хочеться сходити зі сцени і зроджується бажання знову якнайшвидше сюди повернутися.

В Банях Мазурських господарі також надзвичайно гостинні. Запрошують нас, як то самі кажуть, на "скромненький почастинок", від якого аж столи гнутьяся.

До від'їзду маємо ще трохи часу, тому й поговорити і спільно поспівати є змога. Особливо надовго в пам'яті залишаються мені молоденькі українські дівчата, які чудово шебетали рідною мовою — дві сестрички, Ганя і Славка. Їх питання, які перед нами ставили, і думки, якими з нами поділилися, не одного захопили б. Щоб такі дівчата росли нам "як в лісі гриби після дощу"...

"Наше Слово"

СВЯТО В ОСТРОМУ БАРДІ

Остре Бардо — село біля Бартошиць на Ольштинщині, було 27 травня ц. р. місцем великого свята. Цей день назвав я святковим насамперед тому, що, як сказав мені голова місцевого правління гуртка УСКТ С. Колач, від останнього концерту, який тут відбувається минули вже майже 4 роки.

поздоровити один одного з успіхом. Щораз більше приходжу до переконання, що оця наша самооборона була таки конче потрібна.

— Безсумнівно потрібна, друже Бурлако! Автім, самі ж селяни домагались, щоб організувати самооборону, а я завжди вірив і далі вірю у "здоровий хлопський розум".

Вечірній сумерк стелився над полями, як вони наблизились до села. Від крайньої хати, за потічком, прилинули до них слова повстанської пісні. Зворушливий дівочий альт чарував і заворожував:

*Заплакали карії очі,
Далеко задивлені в путь,
Упівським шляхом, опівночі,
Повстанські загони ідуть...*

М'які, шовкові звуки стелились по росяній траві і через тихий шум потічка линули до них.

— Це Богданна співає, — чомусь шепотом сказав Бурлака. — А не зашкодило б налякати її!

І вони, перескочивши потічок, нишком-тишком підходили до хати. А проте не зважились лякати дівчину. Хрін поклав палець на устах і вони зупинились за вуглом хати. Богданна сиділа у вікні й співала — слала у даль, окрилені тугою сумні слова пісні:

*Дівчина головку склонила,
Буйну кучеряву на груди:
Бувайте здорові, соколи,
Щаслива вояцька вам путь...*

Не ховались довше — несподівано підійшли до

Напередодні цьогогорічного травневого концерту, прибули до цього гарного прикордонного села — дитячий колектив з Семпополя та молодіжна група живого слова з Ольштина. Ми приїхали раніше тому, щоб мати час і можливість познайомитись з мешканцями села, поговорити з ними, довідатись хоч трошки про їхнє життя у будні та свята.

Після приємної вечірки, громадяни Острога Барда прийняли нас на нічліг і харчування, чим у великій мірі допомогли правлінню гуртка. За це їм від нас щира подяка. В неділю, після сніданку почали ми підготовлятися до концерту. Хотіли ми усі якнайкраще виступити перед публікою.

Після дванадцятої години відкрилась завіса: на сцені — мов намальований, дитячий гурток з Семпополя (біля 20 осіб) під керівництвом педагога Дмитра Трояновського. Це, здавалось, чудовий весняний букет різноманітних квітів. Їх радо і щиро вітали гучними оплесками слухачі не тільки з Острога Барда, але й з навколишніх місцевостей, а також з Бартошиць, Семпополя та Ольштина.

Концерт складений був з трьох частин. Першу частину виконавці з Семпополя і Ольштина присвятили 35-річчю Народної Польщі. У другій частині віддано честь і шану Великому Кобзареві, а третю присвятили ми нашим дорогим матерям.

вікна.

— Пробачте, друже Богданно, що турбуємо вас та самі ви собі винні, що піснею нас заманили, — сказав Хрін.

Богданна спочатку налякалась, та як побачила, хто прийшов, зраділа.

— Але що ви, друже Богданно, так відважно співаєте у відчиненому вікні! — дивувався Бурлака, мимохіть милуючись заклоптанням дівчини.

— Я ж тихо співала, — сказала, і її погляд на мить зупинився на мужній, виспортованій постаті Бурлаки.

— Та невже ви забули, що голос іде по росяних травах, наче по антені?

— Над нічим я не думала, друзі. Співала та й годі. Така бо нудьга огорнула мене, що хоч минайся! Та заходьте ж у хату, будь ласка! Навіть не можете собі уявити, яка я рада вашим несподіваним відвідинам. Тільки пробачте, що нічим вас погостити. Мешкаю в бідної вдови, що й сама вона нічого не має. Живемо самими тільки картоплями. Та слава Богу, що й так. Може вперше оце пригадувалась я, скільки то народної мудрости криється в наших пословицях. Хоч би у цій: "Ситий голодного не знає". Це ж дійсно так. Ситому навіть і на думку не приходиться, що бувають голодні люди на світі. А голоден знає, тому й ділиться останнім шматком хліба.

— Чому ж ви, друже Богданно, не знайшли собі іншої квартири? — запитав Хрін.

— Тобто, питаєте, чому я так несумлінно з'їдаю останні картоплі у цієї бідної вдови? Та до речі, друже Хрін! Хіба ж ви не знаєте, що в мене була інша

Була це незвичайна, приємна розмова дітей з Кобзарем і з найближчими серцю — з мамами. Окремі діти виступали сольно, в дуетах, або тріо. Декотрі вірші ми щороку чуємо з приводу їх безцінної вартості, але зміна декляматора часто спричиняється до кращого зрозуміння вірша. Так було і в Острому Барді, коли ми слухали дітей з Семпополя. Їх програма, їх виступ не тільки подобався, але й дуже зворушив публіку. Я особливо відчував (бо це тільки відчутти можна) душевний зв'язок між давнім минулим народу і наймолодшим сьогодняшнім поколінням. Численним глядачам дуже сподобались також танці оцих молоденьких виконавців.

Дитячий колектив організований Дмитром Трояновським (Прим. Ред. "Лемківщини": Дмитро Трояновський: Родом із села Куляшне пов. Сянік — Лемківщина, належить до інтелектуалів нового покоління), можна називати "гмінним", бо його члени, як я довідався, так би мовити, найцікавіші і найздібніші діти з цілої гміни, а також з Острога Барда. Члени семпопольського гуртка не тільки гарно співали і танцювали. Всі вони також зовсім доброю мовою, виразно і відважно деклямували, за що публіка нагороджувала їх сердечною оплесками. Їхні досягнення — це ще один успіх досвідченого

вихователя О. Трояновського, а також батьків, що завжди посилають дітей на лекції рідної мови і не забувають про близьке серцю вдома.

На закінчення на сцені появились чарівні діти і молодь, щоб попрощатись з публікою. Нагородою для молодих виконавців — танцюристів, солістів, декляматорів — були довгі, ясні оплески і квіти. Від імені виконавців глядачам подякували Богдан Лоза та Дмитро Трояновський. Від імені публіки "сіячам рідної культури" подякував голова гуртка УСКТ в Острому Барді С. Колач. У його словах відчутна була гордість, радість і вдячність гідним нащадкам талановитого українського народу.

Радісно було дивитися на сцену, на нашу молодь. Серед неї були і ті, хто на щодня вливає в юні серця любов до рідного слова, до рідної пісні і танцю, до багатьох традицій української культури — вихователь Дмитро Трояновський і керівник ольштинської групи Богдан Лоза. Д. Трояновський — це відомий уєскатівський діяч, діяч Ольштинщини. Це знаменитий педагог, який вміє поєднати багато обов'язків. Веде він найбільший на Ольштинщині пункт навчання української мови. Його колектив добивається успіхів і охоче працює.

Степан Паславський
"Наше Слово"

квартира? Це ж було на тому господарстві, де вас заскочили большевицькі танкісти. Хто знає, чи не пересиділа б я була на тій квартирі? От "донька" господині і все! А от якраз ви увігнались у хату і давай подавати себе за "зятя" господині, ну і... мого "чоловіка". Господиня, почувши, що ви присватались до мене, веліла нам обоім іти в поле снопи в'язати, — засміялась Богданна.

— А ви, друже Богданно, такі то вже незаймані були! Хіба ж, як большевицький командир питає вас, чиї ви, то хто ж тоді, як не ви сказали: "чоловіка"! Йшов чоловік в'язати снопи, то й жінці треба йти — це й усе!

Настав загальний сміх.

— Смійтесь, скільки завгодно, друзі, тільки не так голосно. Самі ж ви казали перед хвилиною, що голос іде по росяній траві, наче по антені.

— Та до речі, друже Богданно! Куди ж ви зайшли тоді з тими перевеслами? — зацікавився Хрін.

— Перевесла залишила в полі, а сама пішла до другого села. Це не таке вже важне. Та куди важніше, чи вам, друже Хрін, удалось забрати свою зброю?

— Авжеж удалось! Господиня у в'язках перевесел винесла нашу зброю в поле.

— Та же це командир якийсь, а не господиня! Ніде правди діти, то таки непогано командувала тоді нами. Це ж треба було стратега, щоб вивести з такої халепи — це й зброю винести на очах большевиків!

— Видала снаданок командирів й танкістам і сказала: "Снідайте, товаришу командир, а я перевесла винесу в поле робітникам, щоб їм не забракло. Як вернуся, то обід вам приготую". Заховала автомати і

купемети поміж перевеслами й обидві з дочкою винесли в поле.

— А тепер, друзі, ще одне — найважливіше питання: що мені робити? Перетранспортувала я нашу районну аптеку та заховала по криївках. Роботи було чимало — здавалось інколи, що ради не дам. Та все вже зроблено і ось тепер сиджу, склавши руки. Невже й досі немає ніяких наказів від нашого командування?

— "Ні вітру, ні хвилі", друже Богданно. І з нами те ж саме. Потворили ми оті самооборонні відділи та й вкорочуємо сваволлю польсько-більшовицьких банд. Це й усе! А можна б з тих відділів створити більші групи УПА. Так що ж — без наказу "згори" нічого не зробиш! — турбувався Хрін. — Ну, але моя рада така, щоб ви, подруго, теж пішли з нами. Раз, що недобре повстанцеві сидіти на одному місці, а по-друге — не можна ж жити тільки самими картоплями.

— А що по-третє, друже Хрін? Чи, може, третьою причини вже немає? — посміхнулась Богданна.

— А по-третє — цій бідній жінці, в якій ви тепер живете, залишиться побільше картопель для неї самої, якщо не мусітиме ділитись з вами, — посміхнувся й собі Хрін.

— О, так, ваша правда, друже Хрін! Це таки найбільш турбувало мене, що я просто надуживаю її доброту.

— Не турбуйтеся, подруго! Скоро, думаю, зможемо допомогти їй, щоб не мусіла вона їсти самі пісні картоплі.

І Богданна перейшла на іншу квартиру, яку знайшли для неї друзі ще того самого вечора.

... Тридцять років тому найзавзятіші бої УПА "За-керзоння" велися в доріччі горішнього Сяну, в південних частинах Сяницького й Лиського повітів, у районах Балигорода й Устрик. Бойовики УПА називали цей терен тоді "Трикутником смерти", бо лежав він між трьома ворожими силами — Советським Союзом, "Людовою" Польщею й червоною Чехо-Словаччиною. Ці три "соціалістичні" держави повели тоді разом наступ на знищення не лиш УПА, але й мирного українського населення околиці. В той час майже не було тут села не спаленого, сім'ї, яка не була б фізично знищена чи силою вивезена з рідної землі. Як виглядає отой колишній "Трикутник смерти" сьогодні? Подаємо за лондонською "Українською Думкою" уривки цікавого репортажу з відвідин цієї околиці колишнім учасником історичних подій Андрієм Шавницьким. (В оригіналі назва "Бещади" — чч. 38-40 "У.Д.")

РЕДАКЦІЯ "ЛЕМКІВЩИНИ"

СЯНІК — СТАРОКНЯЖА СТОЛИЦЯ ЛЕМКІВЩИНИ

Сянік, або, як його презвали поляки, "Санок", належить до найстарших українських міст. У давнину це був західний бастион України-Русі. Положене на горі й догідне для оборони. Теперішнє місто багато більше від передвоєнного. Розрослося воно, бо тут тепер знаходиться деяка індустрія, особливо фабрика автобусів "Авто-Сан". Залишилося тут ще багато передвоєнних домів, але є вже й нові. Центр міста такий, як був раніш. Немає тут жидів, які перед війною тримали в своїх руках усю торгівлю. Залишилися костели й церква на горі. Пішов я до церкви. Вона тепер у православних руках. Отець парох, молодий священник Олександр, уродженець Лемківщини. Сам він обслуговує крім Сянока, також парафію в Загір'ю й ще в деякі села. Цікаве явище для мене було те, що греко-католики переважно говорять по-польському, хоч і йдуть у церкву, коли приїздить їхній священник. Вони так стероризовані, що бояться признаватися до українства. А дехто з православних навіть займає урядове становище. Взагалі о. Олександр є свідомим і симпатичним українцем. До новостей в Сяноку належить "Сканзен", куди перевезені церкви, лемківські й бойківські, дерев'яні доми і т.п. Скільки українців в теперішньому Сяноку? Про це важко сказати. Однак небагато. Можна побачити їх тільки в неділю, коли церква заповнена. А також на Великдень і Йордан. Тоді на водосвяття приїжджає дуже багато людей з околиці. Навіть ті, що вже спольщені, ідуть до Сянока по свячену воду з Сяну, бо приписують їй більш чудесної сили, чим тій, яку святять польські ксьондзи.

Якоїсь окремої української культурної організації тут немає. Правда, десь у шістдесятих роках УСКТ активізувало тут деяких людей, але внаслідок польської ворожнечі до всього, що українське, і це припинилося. Так, що українцям Сянока нема чим похвалитися. Деякі й не признаються хто вони, бо їм так "краще". Але як потягнуть чарку, тоді починають співати повстанських пісень. Бо живуть ще тут і колишні вояки УПА, що попалися до польської неволі, були суджені, пробули ув'язнення по кільканадцять років, а потім їх випустили й вони собі живуть. Не мають ніяких прав. Якщо б хто з них хотів виїхати кудись за кордон то не дістане пашпорту.

ЗАГІР'Я

Велике село. Тут і вузлова станція. Положене над рікою Ославою. В селі є гарна церква, яка тепер належить православним українцям. Тут є й деякі заводи. На жаль з людьми не мав я змоги розмовляти.

ЛІСЬКО — СТОЛИЦЯ БЕСКИДІВ

Щоб затерти стару назву Лисько, поляки перемінили її на Леско. Саме містечко Лисько положене на висоті 320 м. над поземом моря. Лежить воно по правому боці ріки Сяну. Його передмістя Гулелі лежить по лівому боці ріки. Саме містечко вже згадується в 1436 році. В 1470 р., отримало магдебурзьке право. Було власністю магнатів Кмітів, які на початку XVI століття збудували тут оборонний замок. Пізніш перейшло в руки Стадницьких, Оссолінських, Мнішків і Красіцьких. Місто часто зазнавало руйнацій в часі воєн і шляхетських конфліктів. Якогось більшого значення ніколи не осягнуло. Жило в тіні магнатської резиденції, сільського господарства і дрібного ремісництва. Щойно на початку XIX ст., тут розпочато невеличкий промисел. Населення було здебільша жидівське. Місцеві українці не проявляли якоїсь більшої освітньої акції, але з ініціативи адвоката Яросевича наступили зміни. В час війни і після неї тут нераз загонали УПА зводили бої з поляками і московськими частинами. Після війни частину українців виселено до УРСР, частину на т.зв. "Земе одзискане", а залишилися переважно мішані родини. Українську католицьку церкву і каплицю поляки розібрали і збудували з розібраного матеріалу банковий будинок. Так, що в Лиську тепер немає церкви. А була церква в Лиську ще з XVI-го століття, тобто мала історичну вартість. Лиські люди, ідучи в Україну, взяли з собою ікону Матері Божої Лиської, але на домагання місцевого латинського клиру, большевики цю ікону повернули до Лиська.

І яка іронія долі! Польські католики розібрали українську церкву і каплицю. Один з тих, що розібрали церкву поповнив пізніше самогубство, а другий,

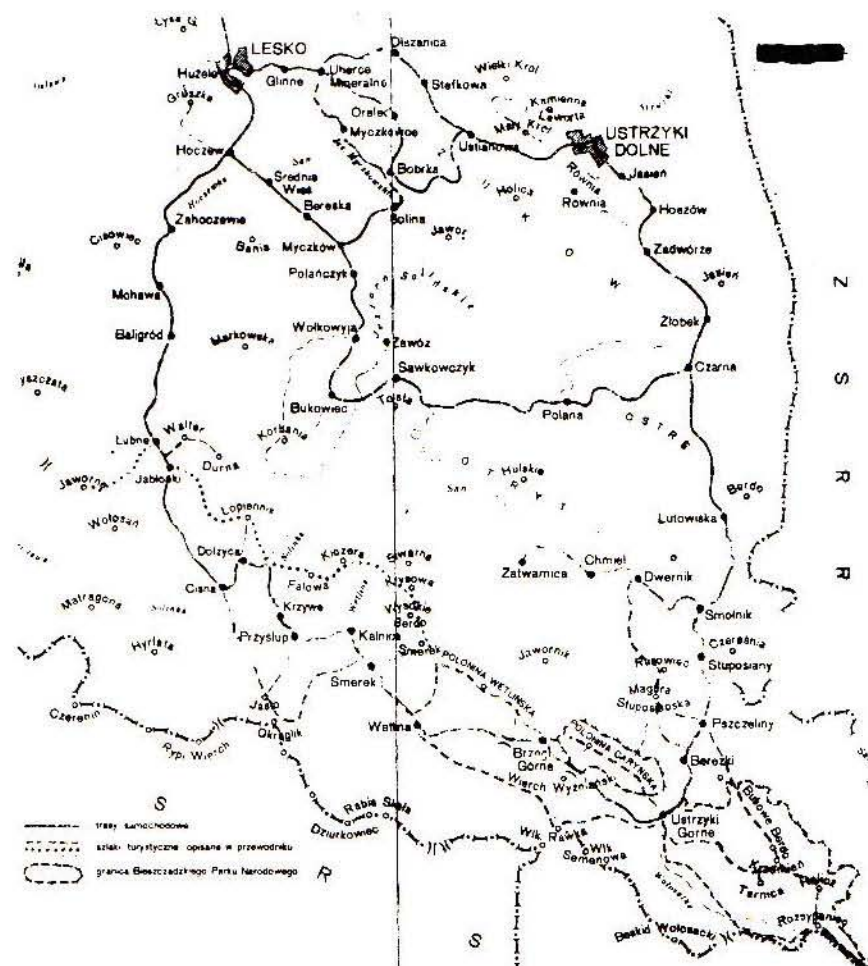
що знімав хрест, згинув у випадку. Кажуть люди, що це кара Божа їх спіткала. А ще більшою іронією є, що українську церкву знищили, а жидівську божницю відбудували. Також відреставрували гарну історичну католицьку церкву-костел. Замок Кмітів також відреставрований і належить організації шлезьких гірників, які приїзять сюди на відпочинок. Центр міста залишився таким, як і був. В парку напроти суду стоїть пам'ятник московським солдатам і пам'ятник поляглим міліціантам у боротьбі з УПА. Збудовано тут новий готель "Бещади", де перебувають переважно закордонні туристи. Особливо лютували поляки в 1945 році, коли зазнали кількаразової поразки від упівців. З люті пімстилися на документах у ратуші. Винесли все й спалили на площі, повіривали хрести на цвинтарі, які мали написи кирилицею і знущалися над місцевими українцями. Казав мені один поляк, що ледви встиг вихопити документ, яким було надане Ліську маґдебурзьке право. Бо міліція складалася в тому часі з кримінальних злочинців.

Мені вдалося поговорити з однією вдовою по упівцеві, якого поляки спіймали й повісили. А вона залишилася з маленькою дитиною. Виховала доньку

на щиру українку і видала заміж за українця. Живе сама. Ще гарна й вродлива. Залицяння польських женихів відкидала. Казала мені, що якби за кордоном для неї знайшовся свідомий українець то вийшла б за нього заміж. А поляка не хоче...

Тепер добудовано в Ліську нові квартали. Живуть тут і польські виселенці зі Львова й ще деяких місць з Галичини. Вони ненавидять усе, що українське. Такого шовінізму я не бачив у поляків із заходу.

УПА оперувала довго в околицях міста. Місто було частинно знищене, але вже загоїло рани. Це був терен дій відділів Хрона, або, як його називали поляки "Гриня". ("Хрін" — псевдонім Степана Стебельського, що оперував на Закерзонню. В липні 1947 року, пробився він із своєю сотнею до УРСР де й загинув біля Івано-Франківська). Про нього ще й тепер із страхом згадують старші поляки. Якогось українського життя немає в Ліську. Люди що тут залишилися вживають польську мову як удома та і на вулиці. Бояться польської провокації і тому говорять по-польському. Немає тут ані відділу УСКТ, ані навчального пункту української мови. Українці, що тут залишилися, сидять тихше води, ніжче трави. Та це й не диво. Їх вельми стероризовано.

"Трикутник смерти" — відбитка з польської мапи.

СЕЛО МОКРЕ

До майже чисто українських сіл можна тепер зарахувати село Мокре і частинні Морохів. Люди тут свої і не бояться говорити своєю мовою. Молодь зберегла багато старих лемківських звичаїв і пісень. Існує тут відділ УСКТ з художнім гуртком "Ослав'яни", який часто дає виступи в околиці з піснями і танцями. Про село Мокре є згадка в книжці Івана Дмитрика "В лісах Лемківщини" ст. 208. Цитую тут про цей великий бій, що відбувся в половині травня 1946 р., між з'єднаннями УПА і польським військом.

"У половині травня, вранці до села пригнав на коні зв'язковий з самооборони з вісткою, що ворог під'їхав панцерним поїздом до села Мокре та вбиває і виганяє людей. Ми поспішили на допомогу селянам. Минувши села Березовець і Височани, розстрілюючи, використовуючи яруги, гущавини і горби, які прикривали нас від ворожого ока, ми підійшли до Мокрого. З села доносився до нас страшний крик людей, плач дітей і рев худоби.

Чота Соловія зайняла становища коло нафтовидобутку і ліфта, інші залягли обабіч ріки. Саме тоді ввійшла нагору група польських вояків. Чотовий Соловій сипнув по них з автомата, а за ним Чорнота з кулемета. Ми перейшли річку Ославу вбхід і просунулись між хатами ближче до ворога. З панцерного поїзду заgrimіли гармати, міномети і важкі кулемети. Наші протипанцерні петеери взялись і собі за роботу; за якийсь час поїзд почав притихати. Тимчасом ворог згуртувався ближче нього. А ми ще більше посилити вогонь з усіх родів зброї. Поляки не витримали нашого наступу, і поїзд рушив у сторону Сяноку.

В той час, коли відбувався бій у Мокрім, кілька хлопців з куща, які не встигли приєднатися до сотні, почали "думу думати", якби і собі вдарити по поляках. Вони витягли з криївки кілька мін, і хоч ніхто не вмів вживати їх, вони щасливо замінували ними залізничний міст. Коли панцерний поїзд в'їхав на нього, наступив громовий вибух і поїзд знайшовся в ріці. Ми в селі думали, що це Хрін іде нам із допомогою".

БАЛИГОРОД

Колись містечко а тепер досить велике село. Заложили його магнати Балі, що походили з Мадярщини і колонізували долину рік Гочевки і Яблінки. Тобто справжня назва місцевості є Балів-город. Ця місцевість була колись їхньою резиденцією. Вже в 1634 році надав польський король Володислав IV для Балигорода маґдебурзьке право і привілеї на щотижневій ярмарки і склад вина. Знаними були тут у XVII ст. балигородські льохи, де складано мадярське вино. Родина Балів мала тут свій замок, сліди якого ще трохи видно. Первісна назва оселі була Ворониківка, так називали і гору, яку тепер названо в пам'ять ген. Сверчевського-Вальтера "Вальтером". У XIX ст., за австро-угорської монархії, був Балигород навіть деякий час повітовим містом і осідком суду,

але пізніше, коли ці осідки перенесено до Ліська, почався повільний занепад Балигорода, і перед 1915 р. Балигород утратив міське право.

Теперішній Балигород не змінився. Може навіть став меншим, чим був колись. Тут тепер ще залишилася українська католицька церква — опущена і нечинна. Дах починає руйнуватися. Є тут костел, добре втримуваний, кілька каменичок, а решта — селянські дома. На центральній площі Балигорода є пам'ятник поляглим у боях з "бандами УПА". Є величезний военний цвинтар де похоронені польські і советські вояки. Значить упівці не стріляли "Богові у вікна". Село Балигород тепер нараховує 3.000 мешканців, має два ресторани і кілька крамниць. Є аптека, пошта, школа, бібліотека, інтернат, відділ здоров'я, відділ ветеринарії, кінотеатр і надлісництво.

Від серпня 1944 року аж до липня 1945 р., контролю над селом мала переважно УПА, хоч у міжчасі перебували тут советські війська. В липні 1945 р., зайняв Балигород батальйон польського війська з 35-го полку піхоти Стшельцуф Будзешинських, під командою полк. Я. Гергарда, автора "Луни в Бещадах". Ось що він пише про ці часи: "Бандерівці не могли погодитися з утратою Балигорода. Нераз уночі підходили до Балигорода і з поближких гір обстрілювали його з машинової зброї, а деколи і з гранатометів. Військовий гарнізон польського війська був завжди у воєнному поготівлю".

В Балигороді ще живуть деякі українські родини, хоч вони й не признаються до того. Більшість українців виселено на схід, або на "Земі одзискане". Туди приїздить багато польських туристів, бо місцевість призначена на місце відпочинку. Взагалі, мусять ті туристи обов'язково відвідати военний цвинтар. Тоді там не бракує польської заглобівської перехвалки. Провідниці говорять про "бандитів з УПА", про їхню кровожадність і тим самим навіть самого Сенкевіча перевищують. Слухав я ці їхні промови і вияснення і все "мотав собі на вус". І подумав, що це не диво, що ненависть до українства ще й тепер продовжується в сучасній Польщі.

Виїжджаючи з Балигорода в напрямку Тісної, бачу при дорозі в Яблінці багато туристів. Тут вони зупинилися під пам'ятником ген. Сверчевському. Тут стоїть тепер декілька домів і крамничка із сувенірами. На горі, що зветься тепер "Вальтер" повіває польський прапор. Висів і я з авта, щоб послухати, що говоритиме провідниця. На жаль і тут таке саме як у Балигороді. Вона цитує переважно слова з книжки полк. Я. Гергарда "Луни в Бещадах" про смерть генерала. Там змальовані українці-бандерівці як звірі в людській шкірі, як це вони розправлялися сокирами і ножами з невинним польським населенням. Цитую дослівно слова про смерть генерала: — "Був березень 1947 р. Весна була суха й погідна. Вітали ми ту весну з надією, — пише полковник Я. Гергард, командант 34-го полку Стшельцуф Будзешинських, — що за декілька місяців

покінчимо з рештками "бандерівських диверсантів", — так як покінчили в 1946 р., екстремістів з ВІН "Зубрида" і "Мсьціцеля".

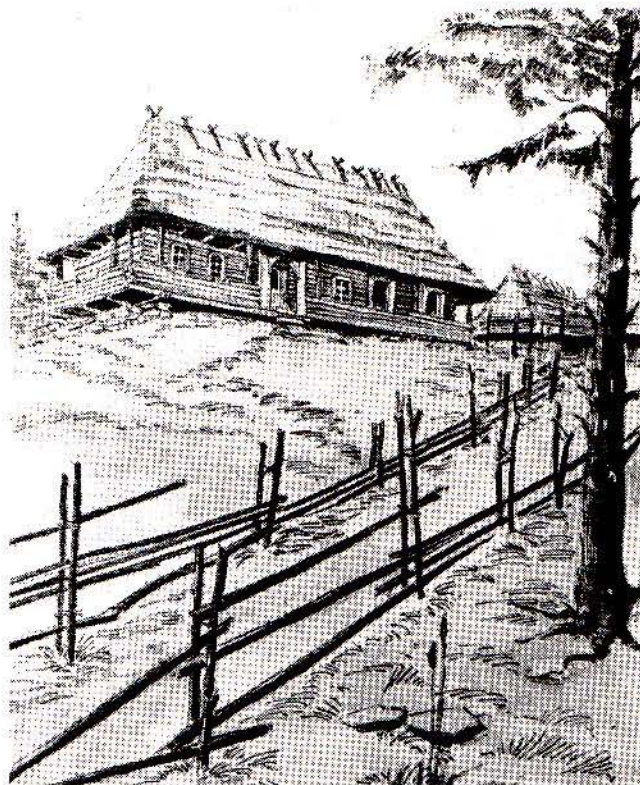
27-го березня 1947 р., пізно ввечері, шеф дивізійного штабу полковник Ільницькі з Сянока попередив нас про якусь інспекцію, яка має відбутися ранком наступного дня в Ліську і в Балигороді. Я негайно видав відповідні накази. Показалося, що інспекцію має переводити ген. Сверчевський, який приїхав до Балигороду 28-го березня 1947 р., о годині 7.30 рано

Біля 9-ої години ранку ген. Сверчевський виявив бажання сконтролювати ще один гарнізон 37-ої команди і 4-ої кінної групи Маневрової ВОП (Войска Охорони Пограніча) в Тісній. Ми були тим надзвичайно здивовані і заскочені. Тісна — означала конечність переїзду крізь тіснину поміж лісними масивами Хрищатої, де по західньому боці дороги простягався район операцій "Хріна" і "Стаха", а на східній стороні був район дій "Біра". Їхні засідки були там щоденним явищем. Бандерівці сиділи біля шляху, який був єдиною комунікацією до Тісної, Устрик Горішніх і Волосатого.

Помимо остороги, на формальний приказ генерала, авто повернулися на полудне. Напереді їхав як охорона "Додж", а в ньому полк. Гергард, полк. Шпаковский і 13 вояків. За ними у відкритому "Додж" їхав побіч шофера ген. Сверчевський, а з-заду ген. Прус-Вемцковскі, полк. Белецкі, кап. Цесарскі, ппоручн. Лучнік і 4-ох вояків. У третій автомашині їхали 18 вояків школи підхорунжих під керівництвом хорунжого Блюмського. Водієм автомашини був ппоручн. Крисінскі, а побіч нього сидів шофер. Автомашини були старі. Мали вже за собою десятки тисяч кілометрів фронтних доріг. Тому то перший "Додж" зараз за Балигородом пристанув. Авто генерала опинилося на першому місці. Генерал сказав полк. Шпаковському повертатися до Балигорода і змінити авто. Так, що ціла обсада авт становила тепер 33 особи, в тому двох генералів, 6 офіцерів і 25 вояків.

Полк. Я. Гергард далі пише: "... У віддалі яких 6 км. від Балигорода затримав нас убивчий вогонь із узгір'я лісів Хрищатої. Наш "Додж", що на приказ генерала Сверчевського збільшив швидкість, мусів зупинитися за містком річки Яблінки. Кільканадцять метрів позаду затримався ЗІЗ. Ми відразу зорієнтувалися, що маємо до діла з двома злученими сотнями "Гриня" ("Хріна") і "Стаха". (75 + 75 вояків), то значить 110 до 120 бандерівців, оскільки взяти до уваги, що кільканадцять з них осталися як охорона табору. Противник мав над нами чотирикратну перевагу.

На наказ генерала ми розвинулися в клинову розстрільну, що повільно почала видряпуватися на гору. Тимчасом бандерівці продовжували обстріл. Перший згинув ппоручн. Крисінскі, пересічений кулеметним вогнем. Негайно по нім упав бомбардир Стшельчик, що пробував обернути авто на шляху. Стратив обидві ноги розтріскані вогнем з бандерів-

Хата в селі Зубриця Нижня.

ського кулемета, хор. Блюмський. Важко поранений був стрілець Сьрода. Від запальних куль загорілася в багатьох місцях трава і полум'я та дим дуже втрудилися нам маневрування і контакт. До того загорівся за нами ліс по другій стороні річки Яблінка. А бандерівський обстріл щораз то скріплювався і змагався з лівої сторони. Правдоподібно хотіли нас оточити. Ген. Сверчевські видав новий наказ: — Гергард! — сказав до мене залиши тут маленьку групу, як охорону, а сам скачай з рештою по лінії річки. Я повторив цей наказ Белецкому, Блюмський мимо важких ран передав наказ воякам. Я був у той час менш-більш 25 метрів над шляхом. З того становища бачив я, як генерал роздягає плащ і однострій. Його пострілили. Полковник Белецкі і капітан Цесарскі, а за ними підпоручник Лучнік підбігли до нього, щоб його підтримати. Генерал похитуючись ішов у сторону річки. Ми з лівої сторони річки обстрілювали ворога. Але два наступні, добре виміряні бандерівські постріли ударили генерала в груди і були смертельними. Цесарскі, Лучнік і ще два якихсь вояки несли генерала, щоб його три рази пострілене тіло зложити на березі річки. Ще пробували йому оглянути рани, однак генерал вже умирав. Бій тривав далі. Але на відгос моторів авт, що надїхали, бандерівці перервали обстріл і зникли в лісах Хрищатої".

А от Іван Дмитрик пише, так: "Одного дня під кінець березня (1947 р.) загули сирени фабрик,

нафтових копалень і задзвонили дзвони по всіх містах і селах. Це тривало цілий день. Але чому дзвонили і гуділи ніхто не знав, аж повернулись селяни з міста і привезли величезні плякати на яких було написано, що "скритовбивча рука українських бандитів" вбила польського вождя, героя червоної армії, носія найвищих військових відзначень — генерала Вальтера Свєрчевського". Спочатку ми думали, що це якась нова провокація. Та прийшли зв'язкові з "трикутника" і ми довідалися, що сотня Хріна дійсно вбила генерала Свєрчевського.

А було це так: 28 березня 1947 р., Хрін повів сотню на засідку над дорогою з Балигорода до Тісної. Незабаром на шляху з'явилось кілька танкеток, за ними розстрільною перейшла сотня. Та Хрін не відкривав вогню. Нарешті від Балигорода показалося кілька особових авт. Авта були відкриті і по шапках, що блищали на сонці, можна було здогадатись, що їдуть якісь великі риби. Тоді Хрін дав наказ і стрільці вдарили з усієї зброї. Авта ще пару метрів підїхали і тоді зупинилися. В одному авті піднісся високий і лисий старшина але черга з кулемета повалила його на дорогу. Ще кілька серій і коло авт нікого не було в живих. Поки надбігла польська сотня, що йшла на віддалі за автами, сотня Хріна зникла в гущавині лісу". (Іван Дмитрик "В лісах Лемківщини" стор. 241 — 242).

Новозбудованою дорогою, добре асфальтованою, їду тепер до Тісної. В порівнянні з теперішнім шляхом, шлях до Тісної був пеклом для НКВД-іст і польського війська. Дорога з Балигороду була цілкомито під контролею УПА. Тепер вибудовано новий шлях, гарно асфальтований, так що легко автом переїхати.

ТІСНА

З колишньої старої оселі мало що залишилося. Вона була місцем завзятої боротьби УПА з НКВД а пізніше з польським військом. Тепер вона відбудована. Нові дома. З церкви ані сліду, бо її розібрано в 1956 році. Є ще один лемківський дім, що має функцію якогось будівничого музею. В т.зв. "Ізб'є пам'янок" є заховані документи і фотографії важких боїв з УПА. Ініціативу до того дав мешканець села Г. Колель. Тут є оригінальні документи підписані курінним Реном, а також документи місцевої міліції. Розголошено на цілу Польщу героїство оборони Тісної перед УПА, місцевою Міліцією Обивательською. Цитую тут з "Пшеводніка по Бєщадах" і з документів зібраних у музею-архіві в Тісній.

"На весні 1945 року, село стало тереном великих боїв радянського відділу з бандою "Бурлаки". "Бурлака", то псевдонім Володимира Шигельського, якого також називали "Славко Сігельський". Вишкolenий до диверсійної війни в Німеччині, ще перед вибухом німецько-радянської війни, був скинений з літака, як диверсант і давав відомості для німецького Абверу. Пізніше був командантом української поліції в Войтковій, Кузьміні і Медиці. Пізніше

зорганізував сотню УПА, що входила в склад куреня Рена. Був одним із найкращих і найвідважніших старшин УПА. Довго і безкарно грасував у тому терені, послуговуючись виказкою вбитого члена Міліції Обивательської. У вересні схопили його чехи і передали його в 1949 році полякам. Він поніс за це заслужену кару". Так написано в документах.

До того є документи з оборони Тісної перед упівцями. Там написано що слідує: "Міліція Обивательська зорганізувалася в жовтні 1944 року, після відходу зі села відділу Войска Охрони Погранича (ВОП). Залогу тієї міліції творили кільканадцять місцевих людей під командою Стефана Грега, а пізніше Едварда Мартигера. Станиця міліції в Тісній була однією з головних перешкод для УПА в русі з півночі на полудне поблизу чехо-словацького кордону. Курінний отаман Рен, отримав завдання очистити шлях з Ліська, через Балигород аж до кордону, доручив сотням Біра і Хріна чекати в поготівлю на сигнал атаки на станицю М.О., яка була на горі Камінці. Польська міліція була захована за оборонними становищами, які збудувало ВОП. Це була правдива фортеця з накритим ровом. Перший наступ упівцям не вдався і вони після двогодинного бою відступили на Ветлинську полонину. Це було 15-го грудня 1944 року. Другий наступ повели бандерівці в січні 1945 р. Їхні сили були тепер більші, бо мали більше чим 200 вояків. В наступі брали участь сотня Біра і дві чоти Хріна, а також кінна чота під командою Рена. Напасники спалили насамперед школу, гмінний будинок і кілька хат. Залога міліції була тоді в силі 25 людей, під командою Владислава Фалішевського. На щастя для міліції, наступаючі бандерівці натрапили на заміноване поле. Мали 27 убитих і поранених, і відступили. Одначе залога М.О. також під прикритом ночі відступила до Балигороду. Слідуючого дня, відділ Рена зайняв опущені становища М.О. Коли з Балигороду вирушили відділи польського війська, дійшло до важких боїв у районі Яблінки. Поляки дальше не пішли. Рен був паном у Тісній два тижні. Шойно в лютому 1945 року, відділи ВОП і відділи 8-ої дивізії піхоти змусили Рена покинути Тісну. Однак його сил не вдалося знищити".

Так пишуть польські джерела, які я найшов у цьому архіві. Насправді одначе село Тісну окупували війська НКВД, звідтіль вони провадили акцію проти УПА, яка виявилася для них твердим горіхом. Коли були зорганізовані ще дві військові станиці у Ветліні і в горішніх Берегах, тоді їх відтіяли упівці від решти світу, так що скоро з допомогою війська їх евакуйовано. Тепер у Тісній показують місце, де приміщувалася станиця міліції. Зробили до того місця прощу з цілої Польщі. І тут, як і в Балигороді чи Яблінках, провідниця виливає всю ненависть проти "фашистовських українських націоналістувф — бандеровцувф".

ЧЕТВЕРТИЙ КРАЙОВИЙ З'ЇЗД ОБ'ЄДНАННЯ ЛЕМКІВ КАНАДИ

Об'єднання Лемків Канади відбуло свій Четвертий Загальний З'їзд дня 20-го травня 1979 р. у Торонті, при участі 36 делегатів. З'їздом проводила президія в складі: С. Баб'як-голова, Я. Вайда-секретар і М. Маслей-член.

З'їзд цей перейде до історії як важлива подія в житті організації, тому що тут дійшло до скріплення лемківської спільноти в Канаді, через усунення непорозумінь поставих з приводу купна Оселі "Лемківщина". Належить висловити сподівання що новообрана Крайова Управа ОЛК вестиме організацію на правильний шлях її діяльності — для добра нескореного українського народу і його невід'ємної частини — окупованої Лемківщини. Закликаємо усіх Лемків, яким близька і дорога їх Лемківщина, а тим самим Україна — включитися в ряди ОЛК і працювати для нашого спільного добра.

Нову Крайову Управу ОЛК очолив інж. Максим Маслей, його заступниками обрано: Стефана Баб'яка, Петра Шмайлу, Петра Лостовського і Омеляна Тимчишина, секретарем обрано Івана Оленича, скарбником Дмитра Чабана, культ-освіт. Миколу Карпія, організаційним реф. Володимира Сибидло, вільним членом Теодора Гулича. Контрольну Ком. очолив Ілько Пінчак, а Товариський Суд Теодор Колос.

З'їзд прийняв наступні резолюції:

Четвертий Краєвий З'їзд ОЛК вітає Український Нарід на рідних землях та у вільному світі. Особливий привіт для наших братів і сестер лемків розсіяних на землях людової Польщі та теренах московсько-більшевицької імперії. Спеціально наша пошана і подив тим нашим братам і сестрам що стали на прох з найбільшим ворогом українського народу і в невідрадних обставинах гідно відстоюють право українського народу до вільного життя, тим які караються сьогодні в тюрмах, концтаборах, та інших карних заведеннях окупанта.

Вітаємо Проводи українських церков, Блаженнішого Йосифа, патріарха Української Католицької Церкви, та Блаженнішого Митрополита Мстислава, голову Української Православної Церкви.

Вітаємо Провід нашої надрядної установи, Світовий Конгрес Вільних Українців та апелюємо щоб присвятити більше уваги справам і проблемам Лемківщині та тим українським землям що опинились поза материком України.

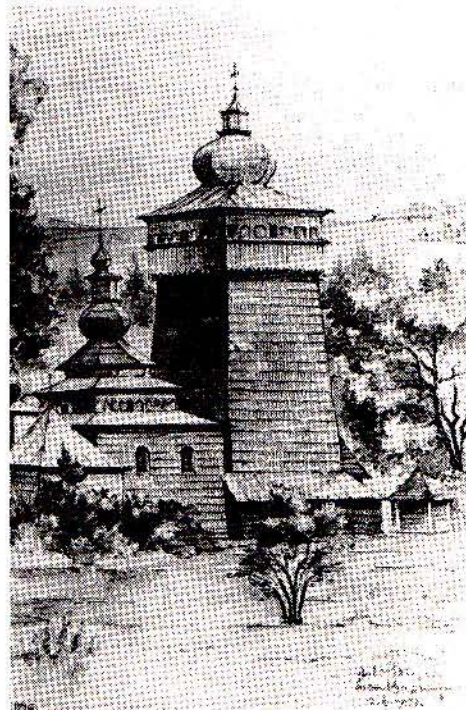
Вітаємо Світову Федерацію Лемків. Вітаємо незламного борця, живого героя України, та символу боротьби за свободу світового маштабу, Валентина Мороза, з його прибуттям у вільний світ, з московської неволі, бажаємо йому кріпкого здоров'я і сил в праці для добра нашого українського народу.

Вітаємо голову Католицької Церкви Св. О. Папу Павла II, та апелюємо до Їх Святости звернути увагу

на духові потреби наших братів українців католиків в Польщі, створюючи для них Український Католицький Єпископат.

Четвертий Краєвий З'їзд своєю постановою зобов'язує новообрану Управу ОЛК, при тісній співпраці з Світовою Федерацією Лемків, через наші надрядні краєві установи КУК,УКК і СКВУ,змагаючи до звернення більшої уваги української спільноти в діяспорі до проблем Лемківщини та тих українських земель що опинились поза межами України.

Популяризувати лемківську трагедію на міжнародній арені і тим самим робити натиск на уряд Людової Польщі для припинення беззаконної дискримінації українців в Польщі чинниками влади, спеціально на низах, і для припинення анти-української діяльності польських шовіністичних кіл що при допомозі влади використовують засоби масової комунікації, як радіо, пресу, фільми, публікації, наставляючи польське населення проти безборонної української меншини. Припинення терору і переслідування українських культурно-освітних діячів на теренах Польщі і припинення нищення пам'яток української культури на українських землях, що опинились під окупаційною адміністрацією Людової Польщі.

Церква в селі Святкова — 1828 р.

Домагаємось створити належні умови для повернення охочих лемків на їхні прадідні землі, уділяючи їм потрібну належну державну допомогу, чи позичку на відбудову. Дозволити та допомогти українцям в Польщі розвинути належне українське шкільництво.

Дозволити українцям у Польщі створити та розвинути культурну діяльність та дати можливість відновити й втримати національну гордість.

Проводи й членство лемківських організацій закликаємо активніше взятись до праці для допомоги нашим братам і нашій дорогій Лемківщині, та бути на сторожі проти всяких чужих ворожих сил, що ззовні чи навіть із нутра пробують різними підшептами, наклепами, застрашуваннями, шантажуванням ширити недовіря, незгоду і тим послаблювати а то й нейтралізувати нашу діяльність.

Торонто 20-го травня 1979 р.

5-ИЙ ВІДДІЛ ООЛ — ІРВІНГТОН

(М. Фарбанець) В неділю 25 березня 1979 р. відбулися щорічні Загальні Збори 5-го Відділу ООЛ в Ірвінґтоні, Нью Джерзі.

В приміщенні місцевого Народнього Дому зібралося на Збори бл. 20 членів Відділу разом із гостями з двох сусідніх братніх відділів — із Пассейку й Елізабету. Зборами проводила президія в складі: Голова — Михайло Кухта, заступник — Михайло Фарбанець, секретар — Йосип Сорока.

Про діяльність Відділу на протязі минулого року звітували члени уступаючої управи: голова Іван Юшак, заступник голови Йосип Сорока, секретар Іван Ніщить, скарбник Іван Копина, допомогова референтка Марія Сорока і культосвітній референт

Мих. Фарбанець. У звіттовому часі управа відбула 4 засідання, багато часу присвячено влаштуванню спільного фестину разом із сусідніми відділами, організовано різдвяну коляду. "Щедра вечеря" притягнула нових прихильників до Відділу й деяких нових членів. Переведено збірку на допомоговий і видавничий фонди і вислано допомогу потребуючим землякам у сумі 300 доларів. Відділ брав також активну участь у різних громадських імпрезах Ірвінґтону.

Після дискусії над звітами й на внесення голови Контрольної Комісії Дмитра Кулика Збори схвалили абсолюторію уступаючій управі.

Після того голова Зборів звернувся до членства з палким закликком, щоб далі вести нашу потрібну й корисну роботу в братній згоді, для добра наших запроторених сестер і братів і нашої прадідньої української землі — Лемківщини.

Далі приступлено до вибору нової управи й переобрано її майже в цілості, лиш із деякими невеликими змінами: Голова — І. Юшак, заст. гол. І. Ніщить, секретар Й. Сорока, скарбник І. Копина, допом. реф. Марія Сорока, культ-осв. реф. М. Фарбанець. До контрольної комісії обрано Дм. Кулика, Анд. Обура й Теод. Поленьського. Вільні члени: Ева Обур, Марія Полця, Марія Копина, Ярина Юшак, Ксеня Фучила, Ів. Сорока, Мир. Гривна, Дм. Фучила і Ст. Фіцула.

При останньому пункті програми — внесків і запитів — розвинулася дискусія навколо видавничих справ лемківського руху, на всі питання відповідав культурно-освітній референт М. Фарбанець.

Наприкінці голова Зборів подякував присутнім і запросив їх до перекуски, за якою члени Відділу й гості мило провели вечір на свобідній товариській гутірці.

СІМНАДЦЯТИЙ КРАЙОВИЙ З'ІЗД ОРГАНІЗАЦІЇ ОБОРОНИ ЛЕМКІВЩИНИ в ЗСА

Відбудеться 6-7 жовтня 1979 р. в залі Дому ОУВФ
136 2-га Евеню, в Нью Йорку

З цієї нагоди вечером 6-го жовтня відбудеться бенкет з мистецькою програмою
в залі Українського Народнього Дому, 140-142 2-га Евеню, Нью Йорк.
Після бенкету — забава з танцями при звуках оркестри "ЖУРАВЛІ"

ПУСТТЕ ЖЕ НАС, ПУСТТЕ

ВЕСІЛЬНА

З записів Ярослава Полянського

Рухливо, встгло

Пуст-те же нас, пуст -- те,
а - бо нам . о - тво - рте,
бо ся по - гні - ва - - мв
та ся по - вер - та ме. ||-та - ме.

The musical score is written on four staves in a treble clef with a key signature of one sharp (F#) and a 3/4 time signature. The melody is simple and folk-like. The lyrics are written below the notes, with some words connected by hyphens to indicate syllables. The final line of the score includes first and second endings, marked '1.' and '2.'.

Пустте же нас, пустте,
Або нам отворте,
Бо ся погніваме
Та ся повертаме. (2)

Пустте же нас, пустте,
Кед мате пустити,
Бо мы ту не пришли
По двори ходити.

Пустте же нас, пустте,
Бо гев нас не дуже,
Пів дружба, сто сватів,
Дванадцет гудаків.

Пустте же нас, пустте,
Хоц лем на челюсти,
Мы од вас підеме,
Як ся загриеме.

Пустте же нас, пустте
Бо нам в ножкы зимно,
Не так в ножкы зимно,
Як млодому пильно.

Дайте же нам, дайте,
Што нам мате дати,
Бо мы ту не пришли
Надармо стояти.

Юж будеме їсти,
Юж будеме пити,
Бо юж сте нам дали,
Чого зме ту пришли.

Юж будеме пити
І грушкову юшку,
Бо юж сте нам дали,
Нашу паню дружку.

Юж будеме пити
А и сливовицю,
Бо юж сте нам дали
Нашу молодицю.

Юж будеме пити
Та и з погарика,
Бо юж нам за столом
Краса превелика.

Співав
Вадек Стависький
з с. Поляни
(Новосандеччина)
(зап. в 1962 р.)

ВИСТАВКА ОМУА

Об'єднання Мистців Українців в Америці, під проводом свого невтомного голови — видатного мистця Лемківщини Михайла Черешньовського, влаштувало вже 22-гу з черги виставку власних членів, українських малярів, графіків, різьбарів, що живуть і творять у ЗСА. Виставка, приміщена в домі Визвольного Фронту при Другій Евеню в Нью-Йорку, цим разом здається ще багатшою й різноматнішою, ніж минулими роками. Не диво — на ній заступлених аж 55 мистців різного віку і класи і стилю — від таких ветеранів українського малярства, ще в Україні славних, як Михайло Мороз ("Осінь — Союзівські скелі", "Краєвид") і покійний вже Микола Неділко ("Яхти", "Краєвид з Гантера"), від також недавно померлої сеньйорки українських мистців Ірини Шухевич (три "Портрети", "В робітні") — аж до молодого, але якже талановитого, вже тут народженого мистецького "нарибку", як наприклад Людмила Стругацька-Медісон, що на виставку дала зразок призабутого в нас жанрового мистецтва ("Бідний").

Зиновій Онишкевич, маляр мрячних краєвидів і чудовий портретист, цим разом виставив тільки один релігійний твір — "Розп'яття", Людмила Морозова "Калину" й "Краєвид", і "краєвид" такий же, гантерський, ми бачимо в зовсім іншому, імпресіоністичному стилі нашого давнього знайомого, нині зрідка огляданого Богдана Доманика. Два зовсім інакші — кліматом і стилем — краєвиди, римські, виставила цим разом шікагська мисткиня, Марія Гарасовська-Дацишин.

Але ж образів і мистців стільки тут, що

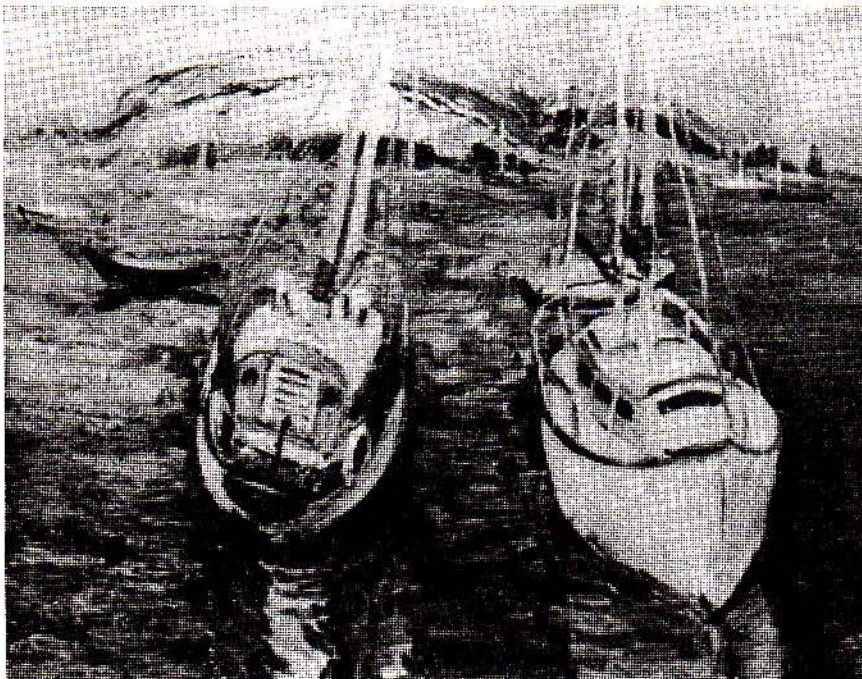
Людмила Стругацька-Медісон. Бідний — олія.

перелічити їх усіх годі. Треба прийти й подивитися — не пожалуєте.

Різьбу заступають гідно сам маестро Черешньовський, а також Богдан Певний і Валентин Сім'янцев.

Виставка була відкрита в липні, закрита в серпні "на час вакацій", але її буде відкрито знову в перших днях вересня цього року.

Орп.

Микола Неділко. Яхти — олія.

ДЕРЕВ'ЯНА АРХІТЕКТУРА УКРАЇНСЬКИХ КАРПАТ

— це чепурно, й розкішно оформлена книга-альбом, який повинен знайтися у кожній приватній і громадській чи публічній бібліотеці. Резюме кожної частини в англійській мові дозволяє і чужинцеві познайомитися з цією ділянкою нашого архітектурного мистецтва. Рисунки, майже при кожній споруді, дають перекрій і план будинку, а теж зображують подробиці дерев'яних декоративних та технічних деталей. Обкладинка-обволюта — проекту інж. Богдана Геруляка, якої орнамент на лемківській церкві наче зарисовки гонтів, вражає тонким смаком. Праця цінна ще й тим, що багато із церков зображених д-ром А. Вариводою вже й не існують; вони знищені чи то в часі воєнної завірюхи, чи в наслідок виселення населення з Лемківщини. Деякі мабуть перестали існувати тому, що ніхто не дбав про їхню консервацію, ремонт чи відбудову. Так ця книга осталася самотнім слідом цього архітектурного мистецтва характерного для Західніх земель України.

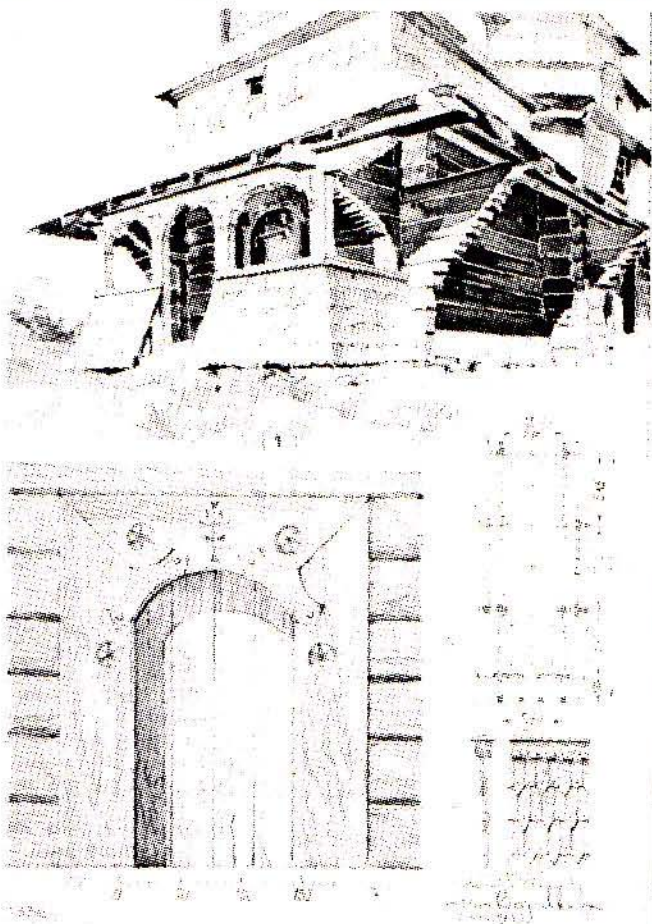
Рецензенти ("Америка", "Свобода") підкреслюють вартість твору, називаючи це видання "Монументальною книгою-альбомом".

Подбаймо про поширення цієї книги, про те щоб вона появилася на полицях наших домашніх, громадських бібліотек, але теж у публічних міських, університетських і інших бібліотеках, де останеться тривалим пам'ятником нашої культури.

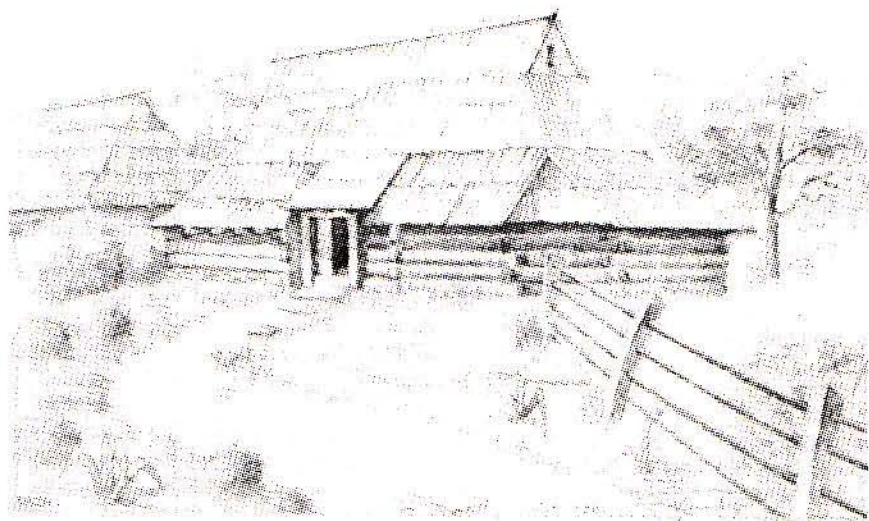
Замовляти:

The Lemko Research Foundation, Inc.
P. O. Box 652
Cooper Station
New York, N. Y. 10003

Ціна 31.00 дол.

Церква в Маткові, Самбір — 1838

Хата. Ворохта, Надвірна — 1894

<http://lemko.org>

Digitally signed by <http://lemko.org>
DN: cn=<http://lemko.org>, o=Walter
Maksimovich, ou, email=walter@lemko.org,
c=US
Date: 2009.12.25 18:41:13 -05'00'

